

JURIIDILINE AJAKIRI

ÕIGUS

TOIMETUS:

J. Lõo, R. Rägo, M. Taevere, O. Tief, J. Uluots.

Sisu:

II Õigusteadlaste päev, Tallinnas, 4. ja 5. apr. 1923. a. Progressiivne süsteem — K. Saarmann. Konfliktnormid meie tsiviil-protsessõiguses — A. Piip. Kroonika. 1922. a. kohtute arvustik. Riigikohtu tegelus. — Lisa: 1920 ja 1921 a. Riigikohtu otsuste sisukord. 1922 a. Riigikohtu otsused lhk. 1—16.

Teine Õigusteadlaste päev, Tallinnas, 4. ja 5. aprillil 1923. a.

Päevakord:

1. Avamine.
2. Päeva juhatuse valimine.
3. Karistus Uue Nuhtluse Seaduse projekti järele — refer. K. Grau.
4. Eeluurimise reformi küsimus — refer. O. Tief.
5. Läbirääkimised I. Õigusteadl. päeval ettekantud K. Partsi referaadi kohta „Hoolekande-kohus“.
6. Järgmise Õigusteadlaste päeva koha ja aja kindlaksmääramine ja korraldava toimkonna valimine.
7. Rahvusvahelised normid meie protsessõiguses — refer. A. Piip.
8. Tsiviilseaduse reform — refer. J. Uluots.
9. Meriõiguse ühtlustamine ja Brüsseli rahvusvaheline meriõiguse diplomaatiline konverents 17.—28. oktoobr. 1922 a. — refer. J. Tannebaum.
10. Kohtu keel — refer. F. Karlson.
11. Päeval ülestõstatavad küsimused.

Päevast osavõtjaid on kokku 177, nendest Tallinnast 127, Rakverest 16, Tartust 11, Viljandist 4, teistest linnadest ja maakondadest kokku 19. Elukutse järele jagu-

nevad osavõtjad järgmiselt: 62 advokaati, 45 kohtunikku, 18 prokurööri, 16 kohtu-uurijat, 8 kohtuameti kandidaati, 4 notaari, 1 krep. jaosk. sekretär, 2 ülikooli õppejõudu, 1 minister, 1 Vabariigi saadik, 6 ministri abi ja osakonna juhatajat, 5 mitmesuguste asutuste juriskonsulti, 1 kommertskooli direktor ja 3 ilma ametita õigusteadlast. Kutsutud auvõõrastena olid ilmunud: Riigivanem J. Kukk, Riigikogu esimees K. Päts, Kohtuministri k. t. A. Hellat ja vann. adv. nõukogu esimees J. Teemant.

1. Päeva avab Tallinna I reaalkooli saalis 4. aprillil kell 10,40 korraldava toimkonna ja Eesti Õigusteadlaste Seltsi esimees R. Eliaser. Tervitab kõiki Õigusteadlaste Päevale Tallinna, riigi pealinna, kokkutulnud osavõtjaid ja külalisi. Ta teatab, et korraldava toimkonna poolt on kutseid Päevast osavõtmiseks välja saadetud 374, kuna aga toimkonnale paljude aadressid teadmata, siis tuleb arvata, et õigusteadlaste arv kogu riigis kaugelt üle neljasaja ulatab. Konstateerides elavat osavõttu Päevast, toonitab kõneleja, et niisugusel suurel arvul õigus-eadlasi on pühaks kohuseks õigusliku korra

kindlustamiseks riigis kõigiti kaasa aidata. Kindla õigusliku korra pandiks on, kui seadusandlus, valitsus ja kohus on hästi korraldatud ja produktiivselt töötavad. Seadusandlik aparaat on seni väga intensiivselt töötanud, meie noore riigi kestvusel on väljaantud 1244 seadust; kuid neid seadusi on kodanikkudel raske käsitada, ja kui seaduste andmine selles tempos edasi kestab, siis ei suuda isegi õigusteadlased antud seaduste kogus orienteeruda, rääkimata harilikust kodanikust. Õigusteadlaste kohus on selleks teed leida, kuidas tööd produktiivsemaks muuta. Kuna suurem osa õigusteadlasi töötab kohtu alal, siis on korraldav toimikond võtnud päevakorda küsimused peaaesjalikult tsiviilõiguse, kriminaalse materjal- ja protsessõiguse aladelt. Muu hulgas on ülesvõetud päevakorda tsiviilseaduse reformeerimise küsimus. Ehk küll juba esimesel õigusteadlaste päeval seda küsimust on käsitatud, kuid et Riigikogus selles küsimuses üksteisele väga vastukäivaid seisukohti on avaldatud, siis oleks ehk tarvilik endisi otsuseid revideerida. Tsiviilõigusega on lähidalt seotud meriõigus; kuna meil oma geograafilise seisukorra tõttu on palju kokkupuutumist meriõigusliste küsimustega, siis on päevakorda võetud kaks ettekannet meriõiguse ja protsessi alalt. Sellega on toimikond päevakorda piiranud, et võimaldada põhjalikumaid läbirääkimisi ettekannete kohta. Soovides Päevale tema töödes edu ja õnne, kuulutab R. Eliaser 2 Õigusteadlaste Päeva avatuks.

Järgnevad tervitused.

Sõna võtab riigivanem J. Kukk ja ütleb tervitusi 2 Õigusteadlaste Päevale ja soovib edu tema tööle. Eesti tahab olla õiguslik riik, seda on ta proklameerinud oma iseseisvuse manifestis, kui ka oma põhiseaduses. Õiguslikke normisid loob reaalne elu, et aga nende välimine ja sisemine kuju oleks vääriline neile proklameeritud põhimõtetele, selleks tarvitab riik õigusteadlasi ja nende teadmisi. Kõneleja ütleb Vabariigi nimel tänu kõigile osavõtjatele ja soovib, et nende töö oleks viljakas ja eluline.

Kohtuministeeriumi nimel ütleb tervitusi kohtuministri k. t. A. Hellat. Ta tuletab meelde neid tundmusi, mis temal, kui õigusteadlasel revolutsiooni ajal ja Vabariigi algul, ajutistes asutustes töötades, on tulnud läbi elada. Olnud füüsiliselt valus, kui õigust iga sammu peal tallatud. Ühelt poolt seaduse paragrahvide üleliigne jumaldamine, teiselt poolt aga absoluutne õiguse eitamine. Ka meie vabariigi algul ei ole saadud kirjutatud õiguse normidest kinnipidada. Seda tuli aga teha teadmise, et see on paratamatu ja tingitud erakordsetest aegadest. Nüüd, kus elu riigis normaalne, peab õigus jälle täies ulatuses valitsema. Kõneleja soovib Päevast osavõtjatele püüdu sellele õigusele lähenemiseks ja jõudu õiglaste normide loomiseks.

Tartu Õigusteadlaste Seltsi nimel tervitab vann. adv. F. Karlson. Ta avaldab rõõmu selle üle, et Tartu Õigusteadlaste Seltsi poolt läinud aastal algatatud üleriikliste õigusteadlaste päevade pidamise mõte pole surnud, vaid on edenenud, ja soovib Päevale viljarikast tööd ja kordaminekut.

Viljandi Õigusteadlaste Seltsi poolt tervitab prokuröri abi H. Jõhvikas ja soovib noore Seltsi nimel Päevale edu ja hääd kordaminekut. Ühtlasi avaldab kõneleja soovi, et õigusteadlaste seltsid peaksid astuma liitu, et sellega võimaldada luua ühendust väljamaa õigusteaduslike organisatsioonidega, mis muu hulgas võimaldaks muretseda väljamaalt õigusteaduslikku kirjandust, millest meil iseäranis puudus.

Rakvere Õigusteadlaste Seltsi poolt tervitab vann. adv. abi E. Villmann, soovib õnne ja edu Eesti õiguse ajaloo arendamiseks.

Telegraafi teel ja kirjalikult on tervitusi saatnud: Ülikooli õigusteaduskonna dekaan N. Maim, Riigikohtu esimees K. Parts, Õigusteadlaste Liit Eestis, vann. advokaatide nõukogu esimees J. Teemant, Valgast kohutegelased: Lesta, Kõiv, Rõshov ja Press.

2. Päeva juhatuses valimine.

Juhatusesse valitakse ühel häälrel:

Ajuhatajaks Riigivanem J. Kukk.

Juhatajaks Rahukogu esimees H. Vaht-ramäe, abideks vann. adv. R. Eliaser ja vann. adv. F. Karlson.

Sekretärideks notaar J. Kristelstein ja vann. adv. G. Kress.

Laekahoidjateks Rahukogu abiesimees T. Rõuk ja R-kogu al. liige G. Laanekorb.

Päale selle valitakse 12 abisekretäri ja nimelt: A. Nirk, P. Peterson I, P. Peterson II, M. Puusepp, J. Kalm, R. Treikelder, H. Mölder, J. Serks, V. Kuusik, T. Kirk, R. Konts, R. Kuuskmann ja K. Kister.

3. Karistus Uue Nuhtluse Seaduse projektijärele — refer. vann. adv. Karl Grau.

Kuulus saksa õigusteadlane R. Iehring oma tähtsamas teoses „Der Zweck im Recht“ I B. lhk. 375 ütleb „Karistus on kahe teraga mõök riigivõimu käes, mille valesi tarvitamisel riik terava otsa ise enda vastu kääneb ja kahjutoovalt tabab iseennast ühes kuritegijaga.“ Niikaugale, kui ajalooteaduse kiired muistsesse minevikku ulatavad, leiame inimese ühiskondlikus elus võitluseväljal kuritegevuse ja kuritegijate vastu. Alguses peetakse võitlust eraalgatusel. Kuritegijale tehtud kurja eest kättemaksimine on kahjukanataja isiklik asi — temalt sältub karistuseviisi ja selle raskusmääramine. Kultuuri edenemisega rahvaste juures areneb välja ühiskondlikus elus riikline korraldus ja riigi võim, kes ise alalisesse võitlusesse astub kuritegevusega ja kuritegijatega ning karistuse mõõga täielikult oma kätte võtab. Kultuurriigis ei või enam toorel vihatujus kättemaksimisel aset olla, vaid siin peetakse kavalikindlat võitlust kuritegijatega, kusjuures võitluse plaanid „teadusmeeste kabinetis“ välja töötatakse ja parlamendi tribuunil läbi harutatakse.¹⁾ Riikliku ühiskonna hea käigu seisukohalt välja minnes, ei ole ausatel riigikodanikkudel mitte ükskõik, missugused kaitseabinõud tarvitusele võetakse riigivõimu kandva ühiskonna kaitseks selles maksva

korra vastu eksijate ja seda rikkuvate kuritegijate vastu. Mitte ükski seaduse normid, mille läbi riigivõim oma kodanikkudele ette kirjutab, mis karistusega keelatud on, vaid ka need seaduse määrused, kus äratähendatakse, missuguse karistuse osaliseks saavad toimivast seadusest üleastuvad kuritegijad nende kordasaadetud kuritöö eest, peavad ajakohased olema ja kultuurilistele ja sotsiaalsetele nõuetele vastama. Toimiva seaduse normide tarvidust demokraatlikus riigis peab riigivõimu kandev kodanikkude enamus tundma ja vajama, nad omaks võtma ja neid kaitsma, ainult siis võime elunõuetele vastavast, ajakohasest ja elujõulisest seadusest rääkida. Seaduse määrused, millel ühiskonnas või rahva enamuse hulgas lugupidamine — kandejõud puudub, on kõdunemisel ja surmale mõistetud ning peavad varem või hiljem kokku varisema ja teistele sotsiaalsetele elutingimustele vastavatele seadustele aset andma.

Et meie juures praegusel ajal toimiv, Vene tsaaririigist pärandatud kriminaalseadustik ühes oma karistusesüsteemiga Eesti demokraatlikku riigi kultuurilistele ja sotsiaalsetele nõuetele ei vasta, selle tõeasja juures ei taha mina siin kohal enam peatada, selle kohta olen juba „Õiguses“ oma vaated ja seisukoha avaldanud, ning seda tõeolu konstateeris mõõdaläinud aastal I eesti õigusteadlaste päev Tartus, seda on kinnitanud ka meie seadus-andlus. Minu tänase referaadi ülesandeks on karistuse süsteemi käsitada ja vaadelda Nuhtluse-seaduse eelkava järele (de lege ferenda), et selgusele jõuda, kuivõrd vastavad mainitud seaduseprojekti ettenähtud karistuste kohta käivad määrused meie elunõuetele. Kas on need muutmatul kujul vastuvõetavad või kannatavad teatavate puuduste all, mis kõrvaldada tuleksid?

Nene küsimuste lahendamise juurde üle minnes peame kõigepealt seisukoha võtma ja selgeks tegema, mis mõistame karistuse all ja mis tahame selle läbi kätte saada?

Karistus on pahe, mis kuritegijale määratakse tema kordasaadetud kuritöö eest

1) Makarevicz. Einführung in die Philosophie d. Strafrechts lhk. 272.

ning mille abil sunnitakse kuritegijat end riigis toimiva seadusliku korra alla painutama, tema tegu ühiskondlikult hukka mõistes.

Järjekult seisab karistus kolmest osast koos.

Esiteks on karistus pahe, mis kuritegija seaduslikult või õiguslikult kaitstud huvisid halvab ja mis tema elu, vabadust ja au piirab (eingreift), teiseks sunnib riigivõim karistuse läbi kuritegijat end maksva seadusliku korra alla andma ja, kolmandaks, on karistus otsekohene halvakspanu avaldus kuritegijale kordasaadetud kuritöö eest — viimase ühiskondlikult hukkamõistmine.

Karistust peab kuritegija ainult tema läbi kordasaadetud kuritöö eest kandma. Kus ei ole kuritööd, seal ei või ka karistust olla (nulla poena sine lege). Seaduslikku karistust määrab ainult kohus. Administratiivsel teel võib kõigest distsiplinaarkaristusi määrata. Karistamise õigus kultuurriigis olgu täielikult koondatud riigivõimu kätte. Karistus ei või olla karistuse enesepärast, vaid terve karistuse süsteemi lähtekohaks peab võetama riigikodanikkude hea käekäik, nende huvid. Karistusnormid on sedavõrd head ja ajakohased kui palju suudavad nad riigivõimu kandva ühiskonna enamuse huvisid kaitsta. Käib demokraatlikus riigis seadus rahva enamuse tahtmisele ja eluliste huvidele vastu, siis on sarnane seadusenorm ilma kaitseta ja elujõuetu. Ei saa omale ette kujutada sarnast demokraatlikku riigikorda, kus riigivõim, kui rahva enamuse esindaja, hakkaks meelega kaitsma sarnaseid seadusenormisid, mis riikliku ühiskonna enamuse eluliste huvidele risti vastu käivad ja mida enamus ise kõlbmatuks tunnistab. Ikka ainult need seadused ja karistusviisid, mis on rahva hea käekäigu edenemiseks kasulikud ja ühiskonna elulisi huvisid kaitsevad, on õigustatud toimima.

Utilitaarsest seisukohast välja minnes peab karistusel kindel eesmärk olema, mis riigivõim tahab karistuse läbi kätte saada ja kuidas karistust teostada. Karistuse ees-

märgi küsimuses lähevad õigusteadlaste arvamised lahku, kõiki neid võiks aga kahte suurde gruppi jagada. 1) Õigluse- ehk tasuteooria ja 2) utilitaar- ehk interessediteooria. Esimene vaatab karistuse kui kordasaadetud kuritööle vastava tasu peale. Karistus peab sünnitama kuritegijale nõnda sama palju kahju ja pahet, kui palju seda sisaldab kuritegija kordasaadetud kuritöö. Järjekult esineb riigivõim siin õigustatud kättemaksjana. Utilitaar- ehk *interessi*-teooria seab omale eesmärgiks hirmutuse, kõrvaldamise, parandamise või kasvatamise põhimõtted.

Hirmutuspõhimõtte nõuab, et karistus olgu sedavõrd karm, et ta kuritegijat kui ka teisi kodanikkusid oma valjusega võiks kuritegevusest eemale peletada. Feuerbachi arvamise järele peab karistus rohkem halvust kuritegijale sünnitama, kui need mõnused on, mis viimane kuritöö läbi saavutab. Kõrvaldamisepõhimõtte poolehoidjad nõuavad, et kuritegijad tulevad ühiskonnast eemaldada, kuna paranduseteooria esindajad vaatavad karistuse peale, kui teatava sundusliku abinõu peale, mille läbi tuleks püüda kuritegijaid kõlblikkudeks riigikodanikeks kasvatada.

Seda silmas pidades, et kuritegevus mitmel kujul ja viisil avaldub ja kuritegijad oma iseloomu poolest paljudesse liikidesse jagunevad, kellel üksteisega sagedasti midagi ühist ei ole, siis ei saa ka karistust puht ühe põhimõtte järele tarvitada ega määrata. Ühiskonna kultuuriline tasapind määrab karistuse iseloomu ja tarvituse vajaduse. Sarnase seisukorra juures õieti tuleb omaks võtta nende kriminaal-õigusteadlaste vaatekoht, kes leiavad, et karistuse süsteem tuleb rajada mitte ühele põhimõttele, vaid selle aluseks tuleb võtta mitu printsiipi, mis aga omavahel kindlas ühenduses peavad seisma.¹⁾ Kuid karistuse peaesmärk olgu kuritegevuse ja kuritegijate vähendamine ja ühiskonna tervendamine. Et aga kriminaalsea-

1) Liszt. Lehrbuch, Abhandlungen.

Фойницкий, Мошеничество, наказание.

duses kindel ühtlus oleks, siis peab seaduseandja ühe põhimõtte esimesele kohale asetama ja teisi põhimõtteid ainult sellel määral tarvitama, kuivõrd need peapõhimõtte vastu ei käi. Vastasel korral kaotab seadus oma ühtluse, mis aga täiesti lubamatu on kriminaal-poliitilisest seisukohast.

Karistus on pahe, mida kuritegija ühelt ja riik teiselt poolt kannavad. Sest iga karistus, välja arvatud rahatrahv, nõuab riigi käest kulusid ning riik ise peab karistuse määramise ja täitmise juures majanduslikult kannatama. Sellegärast on ka raske valida, mis teed tuleks käia karistuse süsteemi loomise juures. Kuritegijaid ära hävitada, kõrvaldada jäädavalt ühiskonnast on kõige hõlpsam ja odavam toimetus, kuid ühtlasi ka kõige ülekohtusem. Teine rada, mida mööda püütakse seadusest üleastujaid, kuritegijaid kõlbulikkudeks riigikodanikkudeks kasvatada, on raske ja kulukas, kuid kultuurrahvale vastuvõetav ja otstarbekohane. Maha lõhkuda on kerge, ülesehitada raske.

Riiklikust ühiskonna huvide seisukohast vaadates ei ole mitte ükskõik, kas riigis on mõni tuhat kodanikku vähem või rohkem. Iga õiguslik riik kannab iga üksiku oma kodaniku eest hoolt, temale peab iga kodaniku elu kalliks olema. Seda tunnistavad kõiksugu laste ja vanade eest hoolekande asutused. Ei saa siis ka korriganende kodanikkude suhtes, kes riigis maksva seadusliku korra vastu on eksinud ning kellest loota on, et nemad teatavate elutingimuste juures oma eluviisi muudavad ja ausateks ning korralikkudeks riigikodanikkudeks võivad saada, ning kelle suhtes enam karta ei ole korduvat kuritegu, riik vastupidisele seisukohale asuda ja sääraseid isikuid hävinemisele määrata, riik peab ise, kui järjekindel oma tegevuses tahab olla, oma avitava käe välja sirutama ja katsuma hukkujaid päästa. Kultuurriigis olgu karistuse süsteemi peapõhimõtteliseks aluseks kuritegijate kasvatamise- või parandamisprintsip. Hirmutamise ja kõrvaldamise põhimõtted aga niipalju, kui need esimesele vastu ei käi.

Sellelt seisukohalt tuleks meie tulevases kriminaalseaduses karistused asetada. Parandamise- või kasvatamisepõhimõtte on uue nuhtluseseaduse eelkava väljaandjad omaks võtnud, mida kõigiti tervitada tuleb. Kuid vana Vene nuhtluseseadust ümber töötades, paigates ja lappides on komisjon selle endise pea karistusi printsibi, tasumõiste juurde mitmes osas liiga kinni jäänud, mille tõttu ka kriminaalseaduse eelkavas lubamatud vastolud nähtavale tulevad, mis tingimata muutmisele kuuluvad.

Vene Uues Nuhtluse Seaduses oli karistuse süsteemi aluseks võetud domineeriva põhimõttena tasu (*Vergeltung*) mõiste, kuna kasvatuse või paranduse ja eemaldamise printsibid teisele kohale olid asetatud. Parandus-kasvatuse mõiste oli enam-vähem puhtkujuliselt läbi viidud alaealiste karistamise suhtes. Samas seadustikus ettenähtud parandus-majad ei vastanud oma iseloomu ja korralduse poolest kasvatuse põhimõtteile, sest ei tunnistatud vangide suhtes, keda kehtvat aega kinni peeti, progressiivset süsteemi maksvaks.

Komisjoni poolt välja töötatud Kriminaal seadustiku eelkava neljas peatükk, kus karistuse kandmisest tingimisi vabastamisest kõneldakse ja viies peatükk, milles enne tähtaega tingimisi vabastamise küsimust käsitatakse, mis Eesti valitsuse ajal novellidena toimima pandi, seisavad täielikult vaatekohal, et kuritegija parandatav on ja teda karistuse abil parandada ja kasvatada tuleb. Sama põhimõtte on eelkava järele täies ulatuses maksev alaealiste kohta kaheteistkümnest kuni seitsmeteistkümnene aastani (§ 56 p. 2 ja 3.). Komisjon ei ole aga suutnud uut põhimõtet eelkavas järjekindlusega läbi viia ja kasvatuse printsibile juhtivat kohta anda, vaid on mitmes kohas vanast vene seaduse põhimõtte järjekorrast sedavõrd ärrippuvaks jäänud, et iseendaga lepitamata vastuolusse on sattunud.

§ 2 näeb ette karistuse liikidena surmanuhtluse, sunnitöö, vangimaja, aresti ja rahatrahvi.

§ 13 öeldakse, et sunnitöö määratakse tähtajata või tähtaegselt neljast kuni viieteistkümne aastani. Sunnitöölisi peetakse kinni sunnitöömajades ühisingistuses.

14 paragrahvi põhjal määratakse vangimaja kahest nädalast kuni kuue aastani, mis-sugune karistuseaeg § 65 p. 3 põhjal kuni kaheksa aastani pikendatud võib saada. Kuid vangimajaja mõistetuid peetakse kinni ühisingistuses samuti kui sunnitöölisi.

Samuti on ka arestiga lugu § 15 ja 65 p. 5 järele, mis kaheksa aastani võib kesta, ning aresti mõistetuid peetakse kinni aresti majades ühiselt. Pikaajalise aresti olla pärast poole komisjon kõrvaldanud, mis pärast selle käsitlemisest siin kohal loobun. Mis puutub sunnitöösse, siis on see absoluutselt kestav vangistus, kuna vangimaja võib olla lühikese ajaline ja kestav.

Kõik need kolm karistuste liiki isiku vabaduse võtmise suhtes, sel kujul nagu nad eelkavas fikseeritud, on puht tasu põhimõttele rajatud. Eelkavas ära tähendatud kinnipidamise viisi juures sunnitöömajades ja vangimajades, ei või kuritegijate parandamisest või kasvatamisest juttugi olla, veel rohkem, kui arvesse võtta seda viletsat seisukorda, milles meie vangimajad praegusel ajal esinevad, kus sunnitöölised vangimõistetutega ühes kambris viibivad ja lühikeseajalised kestva või pikaajaliste vangidega ühes koos karistust kannavad. Siin on inimeste kõrbeise hävinemisega, aga mitteervenemisega tegemist.

Ilma pikema seletuseta avaldub vastolu mainitud paragrahvides ära tähendatud karistuse viisi ja viienda peatükis ettenähtud enne tähtaega tingimisi vabastamise vahel. Art. 33 räägitakse, et enne tähtaega võidakse tingimisi vabastada: tähtajata sunnitööle mõistetuid, kui nad vähemalt viieteistkümmend aastat ja tähtaegselle sunnitööle ja vangimajaja mõistetuid kui nad vähemalt kaks kolmandikku neile määratud karistusest ära on kandnud. Selle juures kuuluvad enne tähtaega vabastamise alla need kinnipeetavad, kes enda kiiduväärilise ülespidamisega kinni

oleku ajal küllalt põhjust annavad eeldamiseks, et nad peale vabastamist kuritegevusele enam ei andu. (§ 34).

Järjekult eeldab viimane seaduse artikkel, et kuritegija vangimajas või sunnitöömajas kõlblikuks ja ausaks kodanikuks võib kasvatatud saada, mida aga eelnimetatud §§ 13, 14 ettenähtud kinnipidamise viis ei tab. —

Enne tähtaega tingimisi vabastamine on viimane lüli progressiivsest süsteemist, milles kindel kasvatus põhimõttele rajatud vangide mitmeastmeline või järguline kinnipidamise kord aluseks on võetud. Progressiivne karistuse süsteem kutsuti 18 aastasajal Inglis ja Iirimaa ellu, kus tema 19 aastasajal välja arenes ja kohalise elunõuetele vastavalt kindla kuju omandas.

Iseloomulik on progressiivse süsteemi juures karistuseaja teatavatesse järkudesse jagunemine ja võimaldamine kohtu poolt määratud kinnipidamise aega vangile lühendada, tema hea ja korraliku ülespidamise tõttu enne tähtaega vangist vabastamise läbi. Vangi kinni pidamine jaguneb kahte järku: üksikvangistus ja ühisingistus sundusliku töökohustusega.

Üksikvangistuse ülesanne on vangi tema harilikudest elutingimustest järsult eemaldada välja kiskuda. Tema peab karistusealuse peale hirmutavalt mõjuma ja teda vaba ühiselu väärtust hindama ning seda rasket pahet, mida üksikvangistus, kui harilikust ühiskonna elutingimustest eraldamine endaga toob, tundma õpetama ja vangi sundima oma tegu järel mõtlema ja kahjatsema. Inglise-liri süsteemi järele võib üksikvangistus kesta kunni 9 kuud, mis aga vangi hea ja kiiduväärt ülespidamisel vangimajas lühendatakse. Kehaline töö jäetakse siin pea täiesti kõrvale ja pearõhku pannakse vangi kõlblise ja vaimlise kasvatamise peale. Teda õpetatakse lugema, rehkendama, õpetatakse usuõpetust ja maateadust. Oma sugustega on tal täiesti keelatud kokku puutuda. Vaatamas võivad käia üksikvangistuses kinnipeetavaid haritud seltskonna liikmed, mille abil ja mõjul tahetakse vangides tungi

õppimiseks õhutada, ära näidates missuguseid elu huvisid ja mõnususid võib inimene õppimise ja hariduse läbi saavutada.

Peab vang ennast üksikvangistuses korralikult ja laitmatalt üles, siis saab tema ühisvangistusse üle viidud. Mida kiiduväärisemalt vang ennast üles pidada oskab, seda rutem lõpeb tema üksikvangistus. Ühisvangistus moodustab teise järgu progressiivsest süsteemist. Siin peetakse vangid üheskoos kinni ning nad töötavad üheskoos. Töö tegemine on sunduslik. Pearõhku pannakse kehalise töö peale, kuna vaimline arenemine ja õppimine selle tõttu kõrvaliseks asjaks jääb, sest kehaliste tööde peale kulutatakse suurem osa ajast.

Harilikkudeks töödeks vangidele on põllutöö, kivilõhkumine, kindluse tööd ning ehitamised ja mitmesugused käsitööd — nagu rätsepa-, sepa-, kudumisetööd ja n. e. Ööseti magavad vangid ühes ruumis, kus nad üksteisest liikuvate seinte läbi ära eraldatakse, nii et nad üksteisega kokku ei puutu, aga vabalt juttu võivad ajada.

Sunduslikud tööd kannavad oma raskuse ja väikese tulu poolest vangide suhtes karistuse iseloomu, kuid nende korraldamise eesmärk on kinnipeetavate parandamine, ning ühiskondlikkude elutingimuste vastu kasvatamine, mille läbi püütakse võimalikuks teha vangidele peale vangist vabastamist omale ausa tööga ülespidamist leida ja teenida. Selle eesmärgi saavutamiseks jagatakse vangid oma ülespidamise ja elukommete järele klassidesse, mille abil võimaldatakse ja õhutada korrapärasematele edasijõudmine ühest klassist teise ja sellega üheskoos vangi enne tähtaega tingimisi vabastamine. Iiri- ja Inglismaal jaguneb ühisvangistus 4 klassi. Kuna Euroopa mannermaal ka 3 klassi süsteem ette on nähtud. Esimeses klassis peetakse kinni kõik, keda oma kehalise või vaimlise tervise poolest üksikvangistuses kinnipidada ei saa ning ka neid, kes oma halva ülespidamise pärast peale üksikvangistuse teistest ühisvangistuse klassidest tagasi esimesse klassi on paigutatud. Esi-

meses klassis on vali kord, vangidel on kitsendatud kokkusaamine välisilmaga, kestvuseaeg ses klassis on äramääramata ning söötub vangi elukommetest.

Teise klassi kuuluvad need, kes ennast üksikvangistuses korralikult üleval on pidanud ja hea elukommete tõttu enne tähtaega ühisvangistusse üle viiakse, samuti ka esimesest klassist edasipüüdjad üleviidavad.

Kinnipidamise aeg teises klassis kestab üheksa kuud, mis aga eeskujuliku ülespidamise juures kahe kuu peale lühendatakse ja vang kolmandasse klassi üle viiakse.

Kolmandas klassis peab vang laitmata ja kiiduväärt elukommetega vähemalt 6 kuud istuma. Viimases, s. o. neljandas klassis, kestab vangistus 12 kuud. Siia juurde tuleb veel privilegieeritute klass, kus vangid on, kes ainult kohtu otsuse tõttu kinni istuvad, kuid elukommete poolest vabastatud võiksid saada. Neljandast ja viiendast klassist klassist vabastatakse Inglismaal vangid hea ja eeskujuliku elukommete tõttu enne tähtaega. Iiri süsteemi järele paigutatakse aga vangid neljandast klassist veel üleminevasse või vahepealsesse vanglasse — ning alles siit võidakse neid enne tähtaega vabastada. Töökohustus on igas klassis sunduslik ja pea ühetaoline, kuid vabaduse suhtes on vangid vanemates või viimastes klassides eesõigustatud seisukorras ning distsiplinaar karistused lähevad järk järgult igas klassis nõrgemaks ja kergemaks. Iirimaal on isegi lubatud üleminevas vanglas kinnipeetavatele vabalt päeva linnas jalutada ja tööl käia, kuid õhtuks peavad aga vangimajasse tagasi tulema. Mõnused, mida vang saavutab ühest klassist teise üleviimise läbi, annab talle jõudu ja tahtmist korralikuks ülespidamiseks ja võimaldab vangi aegapidi korrapärase ühiselu vastu kasvatada. Et vangid ise oma eluviisi vanglas kontrollleerida võiksid, selleks on sisse seatud nõndanimetatud kaartide ehk kriipsude süsteem. Igale vangile antakse Inglismaal kaart, kuhu peale tema järelvaataja ametnik vastavalt vangi poolt kordasaadetud tööde ja ülespidamise eest kriipsud peale

tõmbab. Täidab vang heatahtlikult ja korrapäraselt kõik tema peale pandud päeva töökohustused, siis tõmmatakse kaardi peale kaheksa kriipsu. Vähem kohusetruu töökuse juures tõmmatakse 7 ja 6 kriipsu. Nädala lõpul võetakse kriipsude arv kokku ja nende järele otsustatakse vangki töövõljalikust ja töötasu, kui ka elukombeid; üleviimise korral ühest klassist teise on mõõduandev kriipsude arv. Korra vastu eksimise puhul tõmmatakse distsiplinaar karistusena teatav arv kriipse maha. Nagu tähendatud, vabastatakse Inglise süsteemi järele vangid, kes korralikult end üleval peavad neljandast klassist ühisvanglast, kuna liri süsteem veel nõndanimetatud vahevangla ette näeb, mis kolmanda järguna progressiivse kinnipidamise korra juures esineb. Just vahepealse vangla läbi lahkuvad liri süsteem Inglise omast. Vahevangla ülesanne on teatavat kontakti luua vangimaja elu ja vaba ühiskonna elu vahel ning on teatavaks katseajaks vangile, et ära näha, kas suudab viimane ennast poolvabana korrapäraselt ühiskonnas üleval pidada. Vahevanglas lubatakse vangile palju rohkem mõnususi ja vabadust, kui ühisvanglas. Vangidel on siin lubatud oma riideid kanda, võivad vabalt kõike kirjandust ja ajalehti lugeda, ning isegi, nagu juba üleval pool tähendatud, vabalt vangimajast päiviti välja minna. Vangiga käiakse siin teataval määral kui vaba inimesega ümber ning alles siit võib teda kiiduväärt ülespidamise korral tingimisi enne tähtaega karistuse kandmisest vabastada. Järjekindlalt on liri kui ka Inglise kinnipidamise korra juures enne tähtaega tingimisi vabastamine, kui viimane lüli või aste järjekindlast süsteemist, ette nähtud.

Mainitud süsteem tervena eeldab kestvaid või pikaajalist vangistust. Lühikeseajalise kinnipidamise juures seda võimalik ellu viia ei ole. Eelpool ettetoodud progressiivse süsteemi lühikesest ülevaatest selgub, mis tingimistel enne tähtaega tingimisi vabastamisel oma kindel põhi all on. Kuid meie Uues Kriminaal Seaduse eelkavas puudub täielikult vastav pind enne tähtaega tingimisi vabastamise

instituudile. Siin on oks võera tüve külge poogitud, kus tema mitte kasvada ei või. Tahetakse kasvatusse printsiipi kriminaal kodeksis läbi viia, siis peab ka samas seaduses vastav ühtlus karistuse süsteemis ette nähtud olema. Kestev või pikaajaline vangistus olgu tingimata progressiivse süsteemi peale rajatud. Seadust ei või ajutiste vangimaja olude järele välja anda, vaid põhimõtete järele, mida seaduseandja, kui ka võimuliseisva ühiskonna enamus, omaks võtab.

Kui praegused vangimajad vabariigis elu nõuetele ei vasta, siis tuleb siin viibimata jõudumööda nende parandusele ja ümberehitamisele asuda ning puudused, mis takistavad progressiivse süsteemi läbi viimist, peakisivad lähemal ajal kõrvaldatama. Meie ei tohi aga seaduses eneses vangimajade halva seisukorra pärast põhimõttelisi vastolusid sallida, mille tõttu kogu seadus oma ühtluse kaotab ning vastuvõtmatuks muutub. Siin ei või ka vahet teha sunnitöömaja ja vangimaja vahel. Mõlemis olgu kestev kinnipidamine progressiivse süsteemi peale rajatud, sest viiendas peatükis ette nähtud ennetähtaega tingimisi vabastamine on maksev, seaduse enese järele, sunnitööle, kui ka vangimajaja mõistetetu suhtes. Ühelt pool ja teiselt pool leiduvad vangide hulgas isikud, kes paranemise võimulised ja ausateks kodanikkudeks kasvatamiseks kõlbulikud. Ei saa ometi keegi tõendama tulla, et kõik sunnitööle mõistetud elukutselised kuritegijad ja vangimajas ainult juhusliste seaduse rikkujatega tegemist on. Sellepärast nõuab juba järjekindlus, et kestev või pikaajaline vangistus vangimajas, kui ka sunnitöömajas olgu põhimõttelikult progressiivse süsteemi järele korraldatud, kus juures seaduses üksikvangistus, kui alguslüli mainitud süsteemist, kindlast ettenähtud olgu. Üksikvangistus peaks ka tingimata ettenähtud olema lühikest aega kinnipeetavate suhtes, sest selle läbi oleks võimaldatud juhuslisi seaduse vastu eksijaid eraldada elukutselistest korrariikkujatest ja professionaalsetest kelmidest. Seaduses aga ainult ühisvangistust äratähendates ja üksikvangistust pea

täielikult ignoreerides, nagu see Kriminaal Seaduse eelkavas § 13 vangimaja kohta kindlasti on ära määratud, on seaduseandja jälle iseendaga vastolusse sattunud ning igasuguse võimaluse võtnud kasvatuse ja parandamise printsiibi kohaldamiseks. Juhusline seadusest üleastuja on sunnitud siin vilunud kuritegijatega ööd kui päevad viibima, kes oma halba mõju teiste peale avaldamata ei jäta ja nõrga iseloomuga isikud kergesti oma kilda kisuvad, kus nad jäädavalt kõlbli-selt hukuvad ja ühiskonnale kaduma lähevad.

Säärase vangistuse viisi kohta tähendab väga trehvavalt Berliini vangimaja direkt. K. Krohne:

„Strafvollzug in gemeinsamer Haft heisst, den Rechtsbrecher dadurch für seinen Rechtsbruch strafen, daß man ihn auf Staatskosten weiter im Verbrechen ausbildet.“*)

Lühikeseajaline vangistus või kinnipidamine vangimajas, samuti ka arestimajas ei ole üleüldse suutnud, ka kõigeparema sisemise korra juures, nagu see Belgias on läbiviidud, neid lootuseid täita, mis tema, kui kuritegevuse vastu võitlemise abinõu, peale pandi: just tegelik elu on näidanud, et lühikeseajaline vangistus mitte üksi häid tagajärgi ei anna, vaid koguni vastupidiselt väga halba vilja kannab. Siin võib kasvatamisest ja kuritegija ühiskonnale kahjutuks tegemisest kõige vähem juttu olla.

Õhkkond, kuhu karistuslaine sattub, on harilikult kuritegevuse kihvtidest mürgitanud. Kõlblist ega õiguslist tervenemist siit loota ei või — selleks puudub aluspõhi. Küll tasandab aga lühikeseajaline vangistus langemisele teed. Tema on õieti taimelavaks ja rammumullaks, kui nii tohib ütelda, kasvavale kuritegevusele. Statistika näitab, et just lühikeseajaline vangistus kõige suurema protsendi korduvaid kuritegijaid annab. Suurem osa kriminaal õigusteadlasi astuvad lühikeseajalise vangistuse vastu XIX aastasaja lõpul ägedasti välja. Holzendorf tunnistab 1885 a. lühikeseajalise vangistuse alaväärtuslikeks karistuseks. Tuntud saksa

*) K. Krohne Lehrbuch der Gefängniskunde, lhk. 246, 1889 a.

kriminalist prof. F. v. Liszt kirjutab 1890 a.: „Die kurzzeitige Freiheitsstrafe in ihrer jetzigen Gestalt ist wertlos und schädlich. Sie schreckt nicht ab, sie bessert nicht, sie verdirbt“¹⁾.

Veel ägedamalt protesteerib prof. Julius Vargha lühikeseajalise kinnipidamise vastu. Oma suuremas teoses „Die Abschaffung der Straf-Knechtschaft“ ütleb ta, et „Die Annahme, dass die momentane Wegräumung der Verbrecher durch ihre kurzzeitige Internierung in ein entehrendes Martergefängnis deren angestrebter Unschädlichmachung gleichkomme, ist offenbar ein plumper Fehlschluss, bei welchem der Gedankelosigkeit der Menschen eine nicht geringere Rolle zufällt, als ihrer Feigheit, der es sich bloss um augenblickliche Angstberuhigung handelt“ (lhk. 256 II k.)

Kui nüüd tegelik elu näitab, et teatav karistuseviis kõlbmata on ja niisamuti ka teadus selle hukka mõistab, siis tekib tahtmata küsimus, kas tuleb säärastel tingimustel vana halvaks tunnustatud rada edasi käia või peab uut ja paremat teed otsima? Kas peab riik ning ühiskond ikka kümneid miljonid kulutama otstarbetu abinõu peale ja omal kulul kelme toitma ja kasvatama? Või ei olegi sellest nõiaringist meie oludes, kus lühikeseajaliste vangide ja arestantide jaoks tarvilikud vangikojad puuduvad, peaseteed? Uuema aja kriminaalteadus, kui ka viimase aja seaduseandlus Õhtu-Euroopas on sellest keerdküsimusest üle saamiseks kaks teed valinud: karistuse kandmisest tingimisi vabastamise ja rahatrahvi laiema ulatusel tarvitamise.

Kriminaal Seaduse üldosa eelkavas on sama seisukoht põhimõttelikult omaks võetud karistuse kandmisest tingimisi vabastamise suhtes, kuid rahatrahvi küsimuses on vanale seisukohale püsima jäetud.

Neljandas peatükis § 27 räägitakse, et „vangimajasse mitte üle ühe aasta ilma § 18 ja 19 ettenähtud õiguste kaotuseta, samuti ka aresti mitte üle ühe aasta, või aresti

1) Liszt, Strafrecht. Aufsätze und Vorträge lhk. 513.

rahatrahvi vahetuseks, mõistetuid võidakse karistuse kandmisest tingimisi vabastada, kui nad varemalt sunnitööga või vangimajaga karistatud ei ole ja kui see kohtu arvamise järele süüdlaste parandusele viib, nõnda et nad edaspidi kuritege vuseleenam ei andu.

Järjekult on siin kindlal kujul põhimõte läbiviidud, et kohus, kui ta otsusele on jõudnud, et süüalune tulevikus enam kuritegevusele ei andu, võib juba omas otsuses kohtualust temale seaduse järele määratud karistusest tingimisi vabastada.

Säärase põhimõtte toimivusel, on karistus oma tasumõiste kaotanud ning karistuse peale vaadatakse, kui kasvatuse abinõu peale.

Mõõduandev kohtule otsuse tegemise juures ei ole siin niipalju kuritöö suurus ja karistuse määr, kui süüdlase anduvus kuritegevusele. Kiindub kohus, et süüdimõistetul kuritööle kalduvusi ei ole ning kindlas usus olles, et seaduse rikkumisi süüdlase poolt enam ei kordu, siis ei ole ometi tarvis ülevaltähendatud seisukohast väljamines, et kohtualune peab tingimata tema peale pandud karistuse aja ära istuma. See oleks täiesti otstarbetu ja ilmaaegne kulude riigi kanda veeretamine. Tähtis on kriminaal poliitiliselt, et teatav tegu kohtuvõimude poolt hukkamõistetakse, laiduvääriliseks tunnistatakse, aga mitte otstarbetu kinnipidam'ne vanglas. Tingimisi määratud karistus, mis iga uue väärteo kordasaatmise puhul võib täidetud saada, hoiab süüalust paremini uutest korrarikumistest eemale, kui tingimata lämbunud vangikojas viibimine.

Uue Kriminaal Seaduse eelkavas on kahjuks karistuse kandmisest tingimisi vabastamine liig piiratult ettenähtud. Õigem oleks ühe aasta aresti ja vangistuse asemel lubada kohtule tingimisi karistamist kõigil neil juhtumistel, kus seadus karistusena vangistuse või aresti on määranud. Näituseks, Saksa Kriminaal Seaduse 1919 a. projektis on kohtule võimalus antud tingimisi karistuse kandmisest vabastamiseks kõigil neil kordadel, kus seaduses karistusena on ära tähendatud kindlus 1 päevast kuni 15 aastani,

vangimaja ühest päevast kuni kuue aastani (§ 63). Sellega oleks lubatud ka teatavatel juhtumistel pikaajalisest kinnipidamisest juhuslisi seaduse rikkujaid ära hoida, kui kohus otsuse tegemisel selgusele jõuab, et karistuse täitmine ilmaaegu on.

Ka tuleks eelkavas § 28 tähendatud karistuse kandmisest tingimisi vabastatuile määratud aeg ühest aastast kuni kolme aastani pikendada vähemalt kuni 5 aastani. Pikem katseaeg oleks soovitav ja tarvilik kasvatuse mõttes nõrga iseloomuga isikutele. Teiseks abinõuks, mille läbi lühikeseajalist vangistust piirata võib, on rahatrahv. Kui rahatrahvi süüdlasele vastavalt tema jõukusele määratakse, siis ei ole see viimasele mitte vähem tuntavaks paheks, kui mõnepäevane või kuune kinnipidamine. Õieti on aga rahatrahv ainukene seaduses ette nähtud karistustest, mille all riik ei kannata, vaid ainult kuritegija karistuse halbtust tunda saab.

Kui nüüd otsusele on jõutud ja ära näidatud, et lühikeseajaline kinnipidamine otstarbetu ja kulukas on riigile ning kasutotmatu kuritegija parandamise suhtes, kas ei ole siis ajakohasem rahatrahvi tarvitusele võtmine lühikeseajalise aresti ja vangimaja asemel? Pealegi on tuntav ülekohus, et riik peab kahju kandma ja miljonisi välja andma isikute eest, kes oma julmi ja ülbe ülespidamisega riiklist korda ja ausate kodanikkude rahu rikuvad. Üksi Tartu arestimajas kinnipeetavate ülevalpidamine läheb iga aasta riigile üle miljoni maksma. Ei saa ka keegi seletama tulla, et rahatrahv ühiskonna huvide vastu käib, või et rahatrahvil kuritegijate parandamise ja kasvatamise mõttes vähem mõju on, kui mõnenädalasel või kuusel arestil, kui esimene süüdlasele tuntava suuruseni määratakse. Siis ei ole tema enam mitte üksi vaelele võib ka rikkale mõjuvaks paheks.

Ka puhtmajanduslisest seisukohast välja minnes on täiesti ajakohane rahatrahvi tarvitamise võimaluse laiendamine. Esiteks vähenevad selle läbi suured kulud, mis riik peab seaduserikkujate, ulakate peale raiskama, teiseks, tulevad nende käest teatavad

summad riigi heaks. Kartus, et kohus võiks ehk siin vahest erapooletust rikkuda, on ilmaaegne. Seda näitab meie kohtu praktika, sedasama tõendavad andmed Õhtu-Euroopa kohtute tegevusest, kus rahatrahvi tarvitamisel suur poolehoid on.

Mitte üksi teoreetiku Liszt, Wach, Aschrott j. t., vaid peaaesjalikult praktiku — kohtunikud olid need, kes Saksamaal, Norras ja Schveitsis rahatrahvi lühikeseajaliste kinnipidamise asemel läbi viisid.

Norras tunnistati 1908 a. rahatrahv aluskaristuseks aresti asemel.

Peale revolutsiooni pandi Saksamaal 21. dets. 1921. rahatrahv aresti asemele maksuma, kuna enne seda veel keisrivalitsuse ajal püüdsid kohtunikud, ära nähes, et lühikeseajaline vangistus mitte kasu, vaid kahju toob, oma otsuste tegemise juures vangistusest mööda minna ning kohtualusele rahatrahvi määrata¹⁾. Meie Kriminaal-Seaduse üldosa eelkava on aga vastupidisele seisukohale püsima jäänud ja vanast Vene seaduse põhimõtetest kinni hoidnud.

Rahatrahv on ainult väikeste väärtegade eest eelkavas ette nähtud. § 60 põhjal ei ole kohtu poolt määratud rahatrahv süüdlasele mitte sunduslik, vaid fakultatiivne ning

viimane võib oma tahtmise järele, kas rahatrahvi maksta ehk arestimajasse ennast paigutada lasta. Selle läbi kaotab aga rahatrahv märksa oma väärtusest. Kuid põhimõtteliselt peaks rahatrahvi määramine süüdlasele sunduslik olema ning maksujõuetusel tuleks temal seda tööga tasuda, aga mitte lubatama vangimajas või arestimajas riigi kulul logeleda.

Ka ei näe meie Kriminaal Seaduse eelkava rahatrahvi ette lisakaristusena neil korradel, kus süüdlane oma kasu ja ahnuse pärast võõra vara seadusevastaselt omandab, mis minu arvates tingimata tuleks tarvitusele võtta.

Kõiki ülevalpool ette toodud mõtteid ja asjaolusid arvesse võttes paneni koosolekule ette vastuvõtmiseks järgmised teesid:

I. Karistuse süsteemi aluseks tuleks peaaesjalikult kasvatus põhimõte võtta ning sellest seisukohast väljamineks peaks pikaajaline vangistus kriminaal seaduses progressiivse süsteemi peale rajatud olema, mille juures üksikvangistus seaduses kindlasti olgu ette nähtud.

II. Samast kasvatus põhimõttest väljamineks tuleks lühikese ajalise kinnipidamise kõrvaldamiseks kohtule laiemas ulatuses tingimisi süüdimõistmist ja rahatrahvi tarvitamist lubada.

(Järgneb.)

Progressiivne süsteem.

Meie aja karistussüsteemide keskkohal seisab kinnipidamiskaristus. Ühtegi teist karistusliiki ei ole, mis kinnipidamiskaristusega võistelda võiks ulatuse suhtes nuhtlusseadustikkudes. Vaatamata pahede peale on kinnipidamiskaristusel siiski niipalju poolehoidu, et teised karistusliigid nagu lisakaristused kinnipidamiskaristuse kõrval nuhtlusseadustikkude karistussüsteemides esinevad.

Selle domineeriva seisukoha on kinnipi-

damiskaristus saanud alles võrdlemisi hiljuti, 18. aastasajal. Kinnipidamiskaristuse siht oli varemalt, nagu karistustel üldse, tasu kordasaadetud süüteo eest. Sellega on seletatav, et pearõhku pandi just vabaduse võtmise, kinnihoidmise peale karistuse täitmisel, vaatamata selle peale, missuguseid tagajärgi niisugune kinnipidamine andis. Alles hiljemini kui karistussihiks parandus tunnistati, hakati vangimajade sisemise elu ja olu peale suuremat rõhku panema. Kuna varemalt küsimus ainult selles seisis, et võimalikult kindlamini vahialuseid kinni pidada ja reshii mi nii moodustada, et vahialune karistuse

1) Zeit. für Ges. Strafrechtswissenschaft XI B. ja Liszt Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge I B. lhk. 516. Dr. A. Hellwig, Das Geldstrafengesetz.

raskust täiel määral oma peal tunda saaks, leiti hiljemalt, paranduspõhimõttega kokkukõlas, et tuleb vahialuse vangimajas viibimise aega selleks ära kasutada, et teda kõlblikuks ühiskonna liikmeks teha, karistuse sihis tulevases kuritegevusest ärahooldmist nähes.

Kinnipidamiskaristuse täidesaatmise algkuju oli ühisingistus. Alles uuemal ajal tekkis mõte seda karistust üksikvangistusena täide saata. Kuid ka see täidesaatmise viis ei rahuldanud. Üksikvangistuse pahed on küllalt tuntud, et neid siinkohal uuesti kirjeldama hakata. Käesolevate ridade siht on lühidalt kõige uuemat kinnipidamiskaristuse täidesaatmise viisi — progressiivset süsteemi¹⁾ — kirjeldada.

Progressiivse süsteemi all tuleb mõista kinnipidamiskaristuse täitmise viisi, kus karistuse täitmine on mitmesse järku jaotatud, milles liikudes vangistatu enam ja enam kergendusi ja hõlbustusi saab, kuid liikumine või tõusmine neis järkudes on ärarippuvaks tehtud vangistatu heast ülevalpidamisest. Progressiivne süsteem läheb välja seisukohast, et vangistus kõige oma raskusega karistuse täitmise algusel tuleb panna vangistatu peale, aja jooksul aga olukord ikka enam peab lähenema vabale elule, et ühest küljest vangistatule motiive luua heaks ülevalpidamiseks, teisest küljest aga niisugune olukord luua, et üleminek vangimaja elust vabasse ellu võimalikult vähem tuntav oleks, sest teatavasti on esimene aeg peale väljalaskmist harilikult vangimajast vabastatule kõige kardetavam, aeg, kus tema väga kergelt jälle kuritegevusele võib kalduda. Ei või ka tähelepanemata jätta asjaolu, et üheks progres-

¹⁾ Literatur: peaausjalikult Goldschmidt — Strafen und verwandte Massregeln, Vergl. Darst. des deutsch. und ausländ. Strafrechts, Allg. Teil IV; Herr — Strafwesen und Strafvollzug in den Vereinigten Staaten von Amerika, sealsamas; Krohne — Lehrbuch der Gefängniskunde; Kriegsmann — Einführung in die Gefängniskunde; Lenz — Die anglo-amerikanische Reformbewegung im Strafrecht; ja Engel — Der progressive Strafvollzug. Nendes töedes leidub ka täielik ülevaade asjakohase literatuuri üle.

siivset süsteemi esilekutsuvaks põhjuseks oli soov distsiplinaarkaristustest vangimajades võimalikult loobuda.

Progressiivne süsteem tekkis Inglismaal transportatsiooni arenemisel. 17. aastasajal seati sisse transportatsioon Inglismaal peaausjalikult surmanuhtluse asekaristusena. Asukohaks oli Põhja-Ameerika. Selle asekaristuse kestvus oli 7-mest aastast kuni eluajani. Ameerikas anti vangid eraettevõtjatele-kolonistidele üle, kes neid ärakasutada võisid kuidas soovisid. See olukord kestis kuni 1776. aastani, iseseisvussõjani. Siis kavatseti Inglismaal vangisid transportatsiooni asemel paigutada üksikvangistusse mahatakeldatud laevade peale kodumaal. Kuid enne kui see mõte teostamist leidis, hakati vangisid uuesti välja saatma asumaale — nimelt Austraaliasse. Seal tarvitati vangisid alguses riiklikkude tööde juures, mõne aja pärast aga jagati neid kolonistidele töölisteks välja. 1791. aastal antakse kohalikule kuberneriõigusele vangidele hea ülevalpidamise puhul armu anda. Et aga ka Austraalias ikka enam vabasid koloniste tekkis, kes siis ka vangide sinnasaatmise vastu protesteerima hakkasid, viidi transportatsiooni asukoht Vandiemenslandi (nüüdsesse Tasmaaniasse) üle. Siin tekkis uus arenemisjärk karistuse täitmises. 1842. aastal anti korraldus välja, mille järele vangid 3 klaasi jaotati: 1) vange, kes alla 35 aasta vanad olid, kelle paranemist loota võis ja kes mitte kauemaks kui 7 aastaks transportatsiooni olid mõistetud, peeti esmalt kodumaal 18 kuud üksikvangistuses kinni ja saadeti peale selle asumaale, kus nad, kui nad ennast üksikvangistuses hästi ülevalpidanud olid, kohe nõndanimeetatud ticket of leave, tingimisi vabastuse tunnistuse said; 2) vange, kes enam kui 15. aastaks transportatsiooni olid mõistetud, peeti kodumaal pikemat aega kinni, kus juures nad raskeid töid pidid tegema, mispeale ka nemad, kui ennast hästi ülevalpidanud olid, asumaale saadeti ja järgmise (3) klassi vangidega ühe saatuse osalisteks said; 3) kõik teised vangid saadeti kohe asumaale, kus

nad neli järku läbi käima pidid. Esmalt määrati nad n. n. probation gangs'i riiklikude tööde tegemiseks. Sellele järgnes stage of probation pass — töö eraettevõttes palga eest, millest osa riigi kasuks langes; tööde juures oli vang vastava ülevalve ja distsipliini all. Kolmas järk oli juba eelpool tähendatud ticket of leave, mis vangi sundis teatud piirkonnas elama ja perioodiliselt vastava valveorganile esinema. Viimane järk oli conditional pardon, mis karistusallust ainult kohustas ülejäänud karistusaja kestvusel mitte tagasi sõitma Inglismaale, muidu aga täielise vabaduse võimaldas.

1857. aastal kaotati Inglismaal transportatsioon kohtuliku karistusena ära. Progressiivsele süsteemile aga olid kolm tähtsat momenti juba tekkinud: üksikvangistus, ühisvangistus töösundusega ja tingitav vabastus.

Oma täieliku kuju omandas progressiivne süsteem Irimaal. 1853. aastal määrati uue sisseseatava keskvangimaja juhatajaks Sir Valter Crofton, kes siis uue süsteemi põhimõtted selles vangimajas eeskujulikult läbi viis. Iiri või Croftoni süsteem jaguneb nelja peaosasse: üksikvangistus, ühisvangistus, vaheasutuses viibimine ja tingitav vabastus. Üksikvangistuse kestvus määrati 9 kuu peale kindlaks, hea ülevalpidamise puhul võidi seda aga 1 kuu võrra lühendada. Üksikvangistuses viibimise ajal oli vahialune kohustatud tööd tegema, kuid töö oli enamvähem üheaoline, mehaaniline, et vahialusele võimalust anda oma seisukorra üle järele mõtelda, ni; ütelda hingeliselt paraneda. Selles on nähtavalt n. n. Pennsylvania süsteemi mõju märgata. Üheskoos olid vahialused ainult kooliõppusel, kirikus ja lühikeseajalistel jalutusel. Erirohku pandi kooliõppuse peale, kus vahialused olid kahte järku jaotatud, arvesse võttes nende vanadust ja arenemisjärku. Mõlemad järgud olid jaotatud omakorda kolme klassi, kus õppekava järk-järgult tõusis. Koolis anti üldist algõpetust, aga seal kõrval õpetati ka maadeteadust ja isegi rahvamajandusteadust kergel kujul. Vahialused võisid vangimaja raamatukogu tarvitada.

Teiseks osaks Iiri süsteemis on ühisvangistus töösundusega. Siin pandi pearõhku töö, eriti tööõppuse peale. Kooliõppus jäi teisele kohale, kuigi ta päris ära ei kadunud. Töö seisis peaaesjalikult käsitöö tegemises, kuid ka asutuse piirkonnas ettetulevad välis- tööd kasutati ära. Tööaeg oli võrdlemisi pikk: suvel kella 5-st hommikul kuni kella 6-ni õhtul ühetunnilise lõunavaheajaga, talvel oli tööaeg päevavalgusega piiratud. Öösel magasid vahialused üksikult: selleks tarvitati magadistruumides liikuvaid vaheseinu. Vahialused jagunesid 4 klassi. Neljandasse klassi kuulusid vangid, kes teatavatel tervislikel põhjustel täiel määral üksikvangistust ära kanda ei võinud kui ka need, kes ennast üksikvangistuses olid halvasti üleval pidanud. Kord selles klassis lähenes üksikvangistusele, mis eriti selles väljenes, et läbikäimine teiste vangidega oli kõvasti keelatud. Järgmise klassi võisid vangid sellest klassist hea ülevalpidamise tõttu saada aja peale vaatamata.

Kolmas klass oli see, kuhu harilikult vangid peale üksikvangistuse lõppu sattusid. Selles klassis tuli 6 kuud viibida, kuid seda aega võidi lühendada 3 kuuni, isegi 2 kuuni eeskujuliku ülevalpidamise puhul. Edasi tõusis vahialune teisse klassi, kus harilikult tuli viibida 6 kuud. Viimaks sai vahialune esimesse klassi, mille kestvus oli harilikult 12 kuud. Peale selle oli veel nõndanimetatud eeskujuliste klass, kus siis ka muidugi oma erihõlbustused olid.

Töö suhtes nende klasside vahel suurt vahet ei olnud, küll aga söögi, riiete ja muus asjus. Nende klasside eritähendus seisis selles et nad vahialuseid virgutasiid. Hea ülevalpidamine võimaldas ühest klassist teisse tõusmise enne kindlaksmääratud tähtaega, halb ülevalpidamine tõi enesega kaasa tagasiminekut alamasse klassi.

Et ülevalpidamist fikseerida, tarvitati nõndanimetatud margi- või joone-süsteemi. Viimane seisab selles, et iga vahialune, kes ennast päeva jooksul hästi üleval pidas, hästi töötas ja rahuloldavalt õppis, sai marke või oma raamatusse joone. Nende markide

arv muutus vastavalt töö ja ülevalpidamise tagajärgedele, halva ülevalpidamise puhul võidi ka teatud arv juba saadud marke tagasi võtta. Oli nüüd teatud arv marke teenitud, siis võidi vahialune järgmisse klassi edasi viia. See abinõu ergutas vahialuseid, tegi nende ühetaolise vangimaja elu elavamaks ja äratas vahialuste hulgas teatud võistlust. Sellega saadi kätte kaks asja: esmalt tegid vangid ilma suurema surveta tööd, harjusid ka kergemini sellega, ja teiseks võidi suuremast osast distsiplinaarkaristusti loobuda. Margi-süsteem oli tehniliselt peensusteni välja töötatud, et võimalikult õiglasemalt seda teostada. Sellega oleksid progressiivse süsteemi teise, peaosa põhjooned lühidalt üles tähendatud.

Kolmas osa, ja see on Iiri süsteemi eritundemärk, oli viibimine vaheasutuses (intermediate prison). Selle asutuse siht oli võimalikult vähendada lõhet, mis on vangimaja elu ja vaba elu vahel. Selle progressiivse süsteemi osa täidesaamiseks paigutati vahialused barakkidesse. Vahialused pidid välistööd, eriti põllutööd, tegema. Olgugi, et reshiim vangimaja meelde tuletas, oli siiski rohkem vabadust kuid vangimajas. Valve tööde juures oli palju nõrgem kui vangimajas. Vahialused said osa töö tasust täiesti vabaks tarvitamiseks. Neid võidi tarvitada usaldusülesannete täitmisel, näituseks saadeti neid ilma valveta üht või teist asja korraldama väljaspool vangimaja. Tööaeg oli võrdlemisi lühem kui ühisvangistuses, õppuse peale pandi jälle rohkem rõhku. Vahialuse välimus oli vaba isiku sarnane (kas omad või asutuse poolt antud erariided). Kuid mida kergem oli väline kord, seda raskem hingeline surve. Vahialune teadis, et halb ülevalpidamine selles asutuses enesega kaasa toob tagasisaatmist ühisvangistusse.

Lõpuks neljas osa progressiivsest süsteemist oli tingitav vabastus, mis teatavalt selles seisab, et süüalune nüüd täiesti vahi alt vabastatakse, võib eraisikuna elada, kuid siiski jääb valve alla. Seda valvet teostasid politseiasutused, mis Iirimaa võrdlemisi õige

kõrgel tasapinnal seisid. Tingitav vabastus kestis karistusaja lõpuni. See oli nõnda ütelda viimaseks katseajaks süütegijale. Halb ülevalpidamine tõi enesega kaasa ülejäänud karistusaja täidesaatmise vahi all.

Niisugune oli kord, mis Spike Islandi vangimajas ja Smithfieldi ja Luski vaheasutustes kestis kuni Crofton nende eesotsas seisis. Kaheksakümnetel aastatel tekkis selle arenemises seisak, eriti vaheasutuste ärakaotamise tõttu, kuid XX aastasaja algusel hakati jälle uusi vaheasutusi looma, mis selle süsteemi uuesti täiel kujul liikvele pani ja kaasa mõjus tema edasiarenemiseks.

Eelkirjeldatud Iiri süsteem on tarvitusele võetud, kui ka mitte puhtal kujul, terves reas teisi riike. Nii esmalt Inglismaal, kus karistustäitmist penal servitude ja imprisonmenti suhtes progressiivse süsteemi kohaselt teostatakse. Kuid Inglismaal on progressiivne süsteem jaotatud kolme osasse: üksikvangistus, ühisvangistus töösundusega ja tingitav vabastus. Sellega puuduvad seal vaheasutused. Kui ka viimastel aegadel on ülestõstetud nende asutuste sisseseadmise küsimus, ei ole siiski nende asutuste sisseseadmisele jõutud asuda. Eri tähelepanu on aga Inglismaal pööratud just klasside (järkude) sisseseadmise ja margi-süsteemi arendamise peale. Ameerikas, kus omal ajal iseäralist rõhku üksikvangistuse peale pandi, oli ju n. n. Pennsylvania süsteem selle peale üles ehitatud, on hiljemini selle täitmise viisist loobunud. Ka Auburni vaikimise-süsteem ühisvangistuses ei ole küllaldaselt rahuldanud ja praktiliselt on see enam-vähem kõrvale jäänud. Üle on jäänud Ameerikas n. n. Reformatory süsteem, mis sisaldab eneses progressiivse süsteemi edasiarendamist ja mis Ameerikas praegu suuremal määral teostamist leiab. Siin on kõige suuremat rõhku pandud ühisvangistuse peale sunduslike töödega, kooliõppuse ja kehalise arendamisega. Eeskujulikuks vangimajaks selles mõttes on saanud Elmira vangimaja New-Yorki lähedal. Vahialused jagunevad kolme klassi. Asutusse jõudmisel pai-

gutatakse vahialune keskmisse klassi, kust tema hea ülevalpidamise tõttu võib esimesse klassi tõusta. Üksikvangistus on ainult distsiplinaarkaristusena tarvitusel. Markidesüsteem on samuti nagu Inglismaal tarvitusel ja hästi välja arendatud.

Mis puutub Euroopa mannermaa riikidesse, siis on mõned neist progressiivse süsteemi osalt teostanud. Täiel kujul on Iiri progressiivne süsteem vastuvõttu leidnud Ungaris. Ungari kinnipidamiskaristuste täitmise kord tunneb kõike nelja osa: üksikvangistus, ühisvangistus, vaheasutuses viibimine ja tingitav vabastus. Ühisvangistuses on vahialused niisama kolme klassi jaotatud, kus nad edasi liiguvad heale ülevalpidamisele vastavalt. Ühisvangistuses pannakse rõhku tööstusliku töö, kooliõppuse ja kehalise arendamise peale. Selle vastu on vaheasutused kui põllumajanduslikud asutused sisse seatud. Viimaseks osaks on, nagu eelpool tähendatud, tingitav vabastus.

Meie uus kriminaalseadustik saab loodetavasti pea valmis ja tekib küsimus, kas meie uue karistustäitmise seaduse loomisel progressiivse süsteemi omaks tunnistama peame või mitte. Õige on, et see süsteem mitmet pidi on keeruline ja selle korra siseseadmine võrdlemisi raske. Kuid kahtlemata on progressiivne süsteem niivõrt eluvõimne karistustäitmise viis, et peaks ära võidetama kõik raskused, mis selle süsteemi elluviimine võib enesega kaasa tuua. Kaks külge on mis progressiivse süsteemi eeskujulikuks kinnipidamiskaristuste täitmise viisiks teevad. Esmalt asjaolu, et töö, mis kahtlemata on süütegija paremaks parandusabinõuks, kaotab vangimajas oma puhtsundusliku iseloomu selle läbi, et vahialune ise sellest huvitust ja ergutust saab, kuna edasipüüdmisele soodsad tingimused luuakse. Teisest küljest ei või tähendamata jätta, et progressiivse süsteemi tõttu võimalik on peaaegu ära kaotada lõhe, mis harilikult tekib üleminekul raskest vangimaja reshüümist vabasse ellu, osalt vaheasutuses viibimise, osalt tingitava vabastuse läbi. Need asjaolud,

vähemaid ära tähendamata, peaksid küllaldaseks põhjuseks olema selle süsteemi elluviimisel. Edasi tekib küsimus, mil kujul kõige soovitamam oleks progressiivne süsteem teostada. Paistab kõige otstarbekohasem olevat eeskujul Iiri süsteemist võtta, sellega kõik neli progressiivse süsteemi osa tarvitusele võtta. Esimeseks osaks oleks sellega üksikvangistus. Kuigi selle vangistusviisi vastu seista võib, kui see esineb iseseisva karistustäitmise viisina, ei või vist selle vastu vaielda, kui see on ainult üheks progressiivse süsteemi osaks. Üksikvangistuse teostamine meie oludes on raske, kuid sest raskusest võiks arvatavasti üle pääseda. Äärmisel juhtumisel võiks üksikvangistusest Ameerika eeskujul loobuda, kui see praktiliselt (õigem rahaliselt) läbiviidav ei ole. Kuid igal juhtumisel tuleks kõik võimalused ära kasutada, et ka see osa ellu viia. Ühisvangistus on meil praegu juba olemas, kuid selles tuleks tähtsaid muudatusi ette võtta. Eestkätt peab nõudma, et ühisvangistuses viibijad öösel lahus magaksid. Kõige otstarbekohasem oleks vist selleks liikuvaid vaheseinu tarvitusele võtta nagu see edukalt on läbiviidud mitmel pool välisriikides. Niisama tuleks vahialuste klassidesse jaotamine ja sellest ärarippuv margi-süsteem ühel või teisel kujul läbi viia. Et töö kõrval tähelepanu ka kooliõppuse peale tuleb panna, ei tarvitse vist lähemaid seletusi. Raskem on, võib olla, progressiivse süsteemi kolmat osa nimelt vaheasutusi ellu kutsuda. Meie peak-sime selles asjas Ungari eeskujul põllumajanduslikke koloniisid asutama. Need täiesti uued asutused nõuavad muidugi veel tõsis-t järelekaalumist, tutvumist välisriikide sellekohaste asutustega, kuid loota on, et need asutused majanduslikult ülepääsematuid kulusid ei tekita. Jääks üle tingitav vabastus. See instituut ei ole meil tundmatu, nii et tema elluviimine enesega raskusi kaasa ei too; võiks vahest ainult soovida, et tingitav vabastus lähemalt terve süsteemiga kokkukõllasse viiaks.

Lõpuks jääks ainult soovida, et kõige raskuste peale vaatamata ühes uue krimi-

näalseadustikuga seal ettenähtud kinnipidamiskaristuste täitmiseks progressiivne süsteem ellu kutsutaks, sest sellega astuks meie noor riik kriminaalpoliitiliselt suure sammu edasi,

mis kahtlemata ei jätaks avaldamata oma mõju kuritegevuse vastu võitlemises.

K. Saarmann.

Konfliktnormid meie tsiviilprotsessõiguses.

Protsess on iseäraline õigussuhe, kust peale poolte ka suveräänne võim ühe elementina osa võtab. See õigussuhe võib väga sagedasti komplitseeruda elementide rahvusvahelsuse läbi, näit.: mõni pooltest on väljamaalane, nõude alus on väline kinnisvara, nõue ise on tekkinud välismaal või tegutseb rahvusvaheliselt väljaspool kohturiigi territooriumi. Sarnasel puhul võib kohus vajada välismaa kohtulikku ehk administratiivset abi üksikasjade selgitamiseks ehk teatud toimingute kordasaatmiseks või on sunnitud käsutama välismaa õiguslikku korda. Kohtute võimkond ja alluvus, poolte õigused ja kohustused, protsessi tingimused ja käik, eraldi tõenduste vormis ja hindamise küsimustes, võõraskeelsete aktide autentsus, kohtuotsuste tunnustamine ja täidesaatmine, vastastikune juriidiline abiandmine ja ülesannete täitmine, eriti kohtuliste paberite ja kutsete kättetoimetamine, vaesuse õiguse laiendamine väljamaalaste peale, kohtukulude ja kostja kahjude kindlustuse nõude kaotamine, isiklik arst, — kõik need küsimused on sarnased, kus protsessõigusel rahvusvahelise eraõiguse normidega tuleb kokku puutuda. Et olla efektiivsed, peavad sarnased normid mitte autonoomsed olema, vaid tõsiselt rahvusvahelised normid, mis põhjenevad kas rahvusvaheliste kokkulepete ehk vähemalt tabade või materiaalselt ühtlaselt tunnustatud printsiipide peal.

Mida suurem rahvusvaheline läbikäimine, seda sagedamad protsessid rahvusvaheliste elementidega, seda sagedam kohtu kokku puutumine välisõigusega. Siinjuures võivad kahte liiki juriidilised küsimused tekkida:

küsimused, mis puutuvad asjaajamist ennast või protsessõigust, eriti asja alluvust ja asjaajamise korda, ning teiseks, küsimused, mis puutuvad sisuliselt kohtuskäijate kodanlist õigust, s. t. materiaalsoiguse küsimused. Kuna esimest liiki küsimused avalikõiguse valda kuuluvad, olles teatud määral sanktsioonõiguseks, teostades riigivõimu kehastust, siis on arusaadav, et siin muistsest ajast peale maksab kohtu enese seadus, *lex fori*. „Ükski era rahvusvahelise õiguse printsiip ei ole eneses rohkem kindel kui reegel, et abinõude või tülide lahendamise viis on korraldatud ainult selle koha seaduse läbi, kus kohtunõue on sisse antud“, ütleb Foote, Inglise kohtu praktikat sellel alal arutades. Kuid kohtuseadus ise võib otsusele tulla, et tema ei suuda lahendada tüli ilma välisriigi õiguse või kohtute asja juurde tõmbamiseta, ilma et teatud viisil retsipeeriks võõrast õigust oma tegeva õigusena sarnaste küsimuste jaoks.

Sama kord maksab ka meie protsessõiguses. Tsiviilkohtupidamise seaduse § 9 määrab: „Kõik kohtuasutused on kohustatud asju otsustama maksvate seaduste täpse mõtte järele, aga nende täiusetuse, selgusetuse, puudulikkuse või vasturääkivuse juhtumusel asendama oma otsused seaduse üldisele mõttele.“ Missugused need seadused on, määrab Balti eraseaduse sissejuhatuse § XXVII: „Iga kohtuasutus on kohustatud juhatuma temale alluval territooriumil maksvate seadlustega, ka väljamaalaste asjast osavõtmise korral, kui ainult asjaomased isikud nende elukoha ja seisuse järele sellele kohtule alluvad (par. IV—XII). Kui aga asjast osa võtavad isikud, kelle

elukoht selles piirkonnas ei ole, kas nad elavad Balti kubermangude teistes osades või Keiserriiigi sisekubermangudes, või võõrail mail, aga ka siis, kui asi puutub kinnisvarasid, mis asuvad väljaspool selle kohtuasutuse piirkonda, alljärgnevate reeglite põhjal (par. XXVIII—XXXVI) niisuguste isikute ja kinnisvarade kohta peab tarvitama sellekohaseid võõraid seadlusi.“ Üldises kujus määrab sama meie põhiseaduse artikkel IV: „Eestis maksavad tema enese asutuste poolt antud või tunnustatud seadused. Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud määrused maksavad Eestis tema õigusliku korra lahutamatu osadena.“

Nendest algmäärustest selgub, et meie protsessõigus tarvitab küll esimeses joones oma seadlusi, kuid samuti näitab välisõiguse retseptiooni võimalust ning et rahvusvahelise õiguse üldmäärusi tuleb isegi võtta *lex fori*'na. Selles mõttes läheb meie protsessõigus märksa lahku endisest Vene protsessõigusest, mis, põhjenedes iganenud õpetustel, protsessõiguses ainult oma siseriigi määrusi tundis. „Väljamaalased, olles Venemaal, käivad Vene seaduste alla nii hästi isiklikult kui ka varanduse järele, ja kasutavad nende üldist kaitset ja toetust,“ määrab Seisuste seaduse § 822 (S. K. IX k.).

Sarnane Vene seadusandluse tendents on arusaadav. Vene seadusandlus oli orgaaniliselt ühendatud isevalitsusega, kes ei tahtnud tunnustada enese kõrval ühtegi teist võimu, mis tema tegevuspiirkonda oleks kitsendanud. Sellepärast kannavad ka kõik Vene seadused oma ulatuse, s. t. oma tegevusala määramise poolest, absoluutset laadi, ilma vähemagi tähelepanu pööramiseta, kas tema määrused ka vahel kokku ei põrka, ilma tegeliku tarviduseta, teiste, s. o. välismaade, normidega, kellel „asja loomu“ järele (tarvitades von Bar'i terminoloogiat) maksvuseks enam õigust. Sellepärast kannab kogu Vene õigus, eriti protsessõigus, absoluutset laadi, ja temas puuduvad, peale üksikute erandite, ka n. n. konfliktnormid, s. o. reeglid, kuidas talitada, kui mõne õigus-

suhte kohta mõni teine seadus, peale kohtu oma mõju soovi avaldab.

Välisseaduse tunnustamisest ja teatud kordadel tema tarvitamisest ei pääsenud lõpuks mööda ka Vene seadusandlus. Esimene kord oli Vene seadus sunnitud tunnustama välisseadust riiklise võla kustutamise komisjoni põhimääruses 16. aprillist 1817, kus § 23 kõneleb: „Väljamaalasehoiulepanija ilma testamendita surma korral läheb tähtajatu võlg tema pärijatele selle maa pärimiseviisi ja õiguse järele, kelle hulka tema kuulub.“ Järgmine samm oli testamentide vormide jaoks *locus regit actum* põhimõtte maksmapanemine kommertskohutute kohtupidamise seaduses 1832 aasta 14. maist (§ 223): „Kui akt on kokku seatud ja tehtud välisriigis sealse tava järele ja ebakooskõlas sarnaste aktide kokkuseadmise ja tegemise vormaliteediga Venemaal, siis ikkagi tunnustatakse ta seaduslikuks aktiks, kui tema algupärasuse ümberlükkamise kohta ei esitata tõendusi.“ Sarnane määrus on võetud peaaegu sõna-sõnalt „Allgemeine Gerichtsordnung für die preussischen Staaten 1793“ (§ 115 Tit. 10: „Kui akti tõelikkuse kohta vormi suhtes tekib tüli ja koha seadused, kus tema saanud kohustava jõu, erinevad koha seadustest, kus protsess käimas, siis otsustavad esimesed“).

Arusaadav, miks ka Vene absolutistlik ja puhtterritoriaalne seadusandlus sunnitud oli tunnustama võõrast seadust: XIX aastasaja algul oli Vene, kogu ilma vallanud majandusliku revolutsiooni järel, rahvusvahelisse keerdellu tõmmatud, ja Speranski katsus igati seadusandlikku süsteemi uute olude kohaselt täiendada ja ümber luua. Ta katsus, niipalju kui võis, Seaduste Kogus välisseadust retsipeeritavaks teha ja andiski lõpuks Seaduste Kogu esimeses väljaandes konfliktõiguses kolm lauset: üldine lause — väljamaalased alluvad Vene seadustele (Seisuste seadus § 902, pärast — 822); erandid — aktide jaoks maksab tegemiskoha seadus ja riigivõlgade suhtes pärandab väljamaalane oma kodumaa seaduste järele,

Pärast seda hakkab konfliktide hulk tõusma, iseäranis, kui suureneb läbikäimine üksikute riigiosade vahel, kus eri-tsiiviilõiguslised normid maksvad (Soome, Poola ja Balti). 12/1/1838 ilmub seadus Poola ja Üldvene elanikkude alluvuse kohta nõude asjus: „Võlakohustuse, lepingu ehk akti maksvus otsustatakse selle maa seaduste põhjal, mille määruste ja vormide järele akt tehtud“. 1852 aastal ilmus uus seadus, mis korraldas Soomes ja Poolas tehtud aktide algupärasuse tunnustamise korda, mis aga ajajooksul jälle ära muudeti. Ka teiste konfliktõiguse küsimuste kohta ilmus samal ajal terve rida uusi seadusi. 3/4/1840 ilmus seadus nende suurvene kubermangudest päritolevate kodanikkude varanduslikkude paranduste küsimuse alluvuse kohta, mis asuvad eriõigustel olevate kubermangude ja maa-kohtade piirides. 8/4/1843 seadus korraldab sama alluvust suurvene kubermangude elanikkude suhtes, kes ajutiselt viibivad Soomes ja ümberpöördult. 5/7/1844 a. seadus lahendab samu konfliktisid Poola kubermangude suhtes. Kõikide nende mõte on ühine: paenutada konfliktid parandusõiguse asjus parandaja isiklikule õigusele, mis puutub vallasvarasse, kuna kinnisvara saatuse määrab lex rei sitae. Kõik need 40-nendate aastate seadused maksid kuni Vene Keisririigi lõpuni (Ts. S. §§ 1279–1295, S. K. X k. I. j.), kuna neis sisaldunud protsessnormid Ts. Kp. seadusesse ära sulasid.

Samasse ajajärku (1838) kuulub ka korraldus väljamaal konsulite juures avaldatud aktide kohta, mis Tsiiviil Seadusesse on üles võetud: „Välismaal tehtud testamentide avaldamine Vene saatkonnas ehk konsulaadis täidab testamentide kreposti korras tegemise aset, ja need testamendid, kui nad seatud korras on avaldatud saatkonnas või konsulaadis, tunnustatakse krepostaktide jõulis- teks“ S. K. X k. I j. § 1078), milline määrus oma alguse sai kellegi staap-arsti Karl Anert'i väljamaal tehtud ja konsulaadis avaldatud testamendi originaali kaotuse puhul, mille ära kirja maksyust jaatavalt otsustati.

1857 a. ilmunud Tsiiviilkohtupidamise seadus koondas kõik erinormid, mis väljamaalase protsessist osavõtmisega tekkisid, iseäraliseks peatükiks „Kohtupidamine väljamaalaste asjade üle“, kus muu seas leidis aset ka määrus iganemise kohta, mis kuni 1892 a. väljaandeni moodustas Ts. Kp. Seaduse § 65 ja nüüd on üle viidud Ts. Seadusesse (X k. I j. § 1549¹): „Vene kodanikud, kes mõnes välisriigis on sõlminud kohustuse või lepingu selle maa („kraja“) seaduste põhjal, ei või ka, Venemaale tagasi tulles, nende täitmisest kõrvale hoida ettekäändel, et iganemisaeg on mööda, kui need kohustused ka pärast seda tähtaega hoiavad alal oma jõu selle riigi seaduste kohaselt, kus nemad on kokku seatud“. Sedasama kordab, vähe muudetud kujul, ka Ts. Kp. seaduse § 708: „Lepingud, mis sõlmitud välismaal välismaa seaduste järele, ei kaota oma maksvust Venemaal pärast üldist iganemise aega, kui selle riigi seaduste põhjal, kus nad tehtud, määratakse pikem iganemisaeg“.

Oma lõpulikujus sisaldab Vene protsessõigus, eriti Ts. Kp. Seadus väga vähe normisid, mida võiksime rahvusvahelisteks konfliktnormideks nimetada. Sarnasteks võiks lugeda Ts. Kp. Seaduses järgmisi:

§ 203 (nõuded alluvad kostja elukohale),

§ 212 (kinnisvara nõuded alluvad selle asukohale),

§ 224 (Venemaal olevate väljamaalaste asjad alluvad üldalustel Vene kohtutele),

§ 225 (nõuded välisriikide esitajate kohta ei allu Vene kohtutele),

§ 281 (välismaal asuvale kostjale saadetakse kutseleht välisministeeriumi kaudu),

§ 299 (välismaal asuva kostja kohtusse ilmumise tähtaeg on 4 kuud),

§ 464 (välisriikides sõlmitud aktide vormi kohta maksab lex loci contractus).

§ 465 (sarnased aktid vajavad konsuli või saatkonna tõendust vormi vastavuse asjus),

§ 539 (võõraskeelsed aktid peab esitama ühes venekeelse tõlkega),

§ 540 (määrab tõlgete kohtuliku tõestuse korra ülikoolide, keskkoolide või välisministeeriumi abil),

§ 571 — p. 5 (kostja asjaajamise kulude ja kahjude kindlustus väljamaalaset.)

Märkus 1. vabastab sellest rahvusvahelise raudtee transportasjad.

Märkus 2. vastab sellest riigialamad, kes sama teevad seaduse või lepingu alusel, millede kohta välisministeeriumi andmetel kohtuministeerium erinimekirja kokku seab).

§§ 577—578 (määravad sarnase kautsjoni üksikasju ja korda),

§ 707 (välismaail tehtud aktide sisu arutatakse lex loci contractus järele niipalju kui nad avaliku korra ja Vene seaduste vastu ei käi),

§ 708 (iganemine kohustustel väljamaa seaduse järele),

§ 709 (seadus konstateerimine välisministeeriumi abil, kui kohtul teisiti raske),

§ 890 (välismaail olevad pooled võivad kohtukulud maksta saatkonnas),

§§ 1267—1272 (Soome kohtute otsuse täitmiskord — lühendatud korras läbivaatamine, kas otsus pole avaliku korra ja Vene seaduste vastane),

§§ 1273—1281 (välismaade kohtute otsuste täitmiskord, kui sellekohastes lepingutes täitmise reeglid ise puuduvad).

Nagu sellest näha, tunnustab Ts. Kp. seadus ainult ühes suhtes vastuvaidlemata välisõigust, ja nimelt välismaail sõlmitud kohustuste ja aktide niihästi vormilise kui ka sisulise maksvuse kohta. Põhjapanevad ses suhtes on kaks paragrahvi, ja nimelt: § 464 „Aktid, mis tehtud välisriigis seal maksvate seaduste järele, olgugi, et ebaükskõlas sarnaste aktide tegemise kombega Venemaal, tunnustatakse seaduslikeks aktideks, kui ainult nende algupärasust ümber ei lükata.“ Siin toonitatakse selgesti, et aktide vorm on nende tegemise koha seadustele alluv. Teine paragrahv käsitleb lepingute sisu ja käib järgmiselt: § 707 „Lepingud ja aktid, mis tehtud välismaal, arutatakse selle riigi seaduste põhjal, kelle piirides nemad on tehtud ja tunnustatakse maks-

vaks, kui ainult neis sisalduv toiming ei ole vastolus ühiskondliku korraga ega ole keelatud Keiserriigi seadustega“. Prof. Nolde tõendab, et ka need normid on enam juhuse, kui tõsise järelekaalumise vili, mis paistab silma juba sellest, et vormi kohta käiv § 464 on asetatud „tõenduste“, aga sisu kohta käiv § 707 on asetatud „kohtuotsuste“ peatüki alla: õieti pole kumbki õigel kohal. Selgub, et esimene § on oma alguse saanud tuntud 1832 a. Kaubandus protsessi seaduse § 223-st, mille tõttu Bludov selle artikli ka oma 1857 a. väljatöötatud Tsiviilkohtupidamise seaduse eelnõusse võttis, kust see artikkel läks üle pärastise, 1863 aastal Riiginõukogule esitatud Butkovi Tsiviilkohtupidamise seaduse eelnõusse ja oli ainsam sellekohane artikkel. Kui 1864 aastal Butkovi eelnõu sai suurema ümbertöötamise osaliseks, kus muu seas ära kaotati eripeatükk kohtupidamise korra kohta väljamaalaste osavõttel, siis leiti tarviliseks seal leiduvat väljamaal sõlmitud kohustuste eriiganemise määrus siiski kohtupidamise seadusse üles võtta, mille motiveerimise juures ootamatult ette toodi maksvana statutaarse teooria õpetus lepingust kui segastatuudist, mille kohta maksab lex loci contractus, et „rahvusvahelise õiguse ühe põhjapaneva reegli järele arutatakse igat akti selle riigi seaduste järele, kus ta tehtud“, ja millele vastavalt ka loodi uus eri paragrahv pärastise § 707 näol.

Palju kindlamalt ja selgemalt toimetab ka lepingute suhtes Balti eraseadus, kes samad protsessuaalsed konfliktnormid võttis üle oma sissejuhatusse. Sellekohased paragrahvid kõnelevad: XXXV „Nõuete suhtes, mis tekivad lepingutest, peab arvesse võtma kõigepealt, kas ei olnud poolte vahel mitte kokkulepet selles, missuguste seaduste järele peab nende vastastikka suhteid arutatama. Säärane kokkulepe hoiab alal oma jõu niipalju kui ta ei käi vastu käskivatele või keelavatele seadustele. Kui aga kokkulepet ei ole olnud, siis peab eeldama, et pooled paendusid selle kohturingkonna seadustele,

kus toimingust tekkiv kohustus peab täide viidama. Nendesamade seaduste järele on ka toimingu maksvuseküsimus määrav tema sisu enese ja selle järelduste kohta.“ § XXXVI „Toimingute (lepingute, aga ka surmaeelsete määruste) vormi kohta võib tarvitada seadusi, mis maksavad selles kohuringkonnas, kus toiming peab täide viidama, samuti ka selles kohas, kus toiming on tehtud.“ Nagu siit näeme, maksis meil juba varem teine põhimõte kui Ts. Kp. seadus määrab: lepingute sisu kohta on mõõduandev poolte tahe („l'autonomie de la volonté), selle eeldamise korral — *lex loci solutionis*. Mitte aga *lex loci contractus*, nagu Vene üldseaduses, mis ka meil alternatiivselt maksis vormi kohta.

Nagu teada pidi konfliktõiguse arendamist oma õlul kandma Vene Senat, kes varsti Ts. Kp. Seaduse määruste puhtuse väär, kuna ta hakkas seletama, et lepingute sisu tulevat arutada Vene seaduse järele, niipea kui nende täitmise koht on Venes (s. o. ka koguriigis antakse eesõigus *lex loci solutionis* maksvusele), ja § 707 sõnasõnaline mõte maksvat endiselt ainult sel korral, kui täitmise koht väljamaal või kui teda üldse teada ei ole (Kass. Dep. Sel. Kruglikovi asjas 1895 nr. 89). Nolde õigustab selle Senati seletuse Ts. Kp. S. § 707-ga ühel ajal Seaduste Kogus oleva Seisuste seaduse § 833-ga mille järele kõik väljamaalsed peavad oma lepingud Vene seaduste kohaselt toimetama, niihästi eneste vahel kui ka venemaalastega, kui nad tahavad et neid tunnustataks ka Venemaal. Kuid pärastpoole löi senat uuesti kahtlema, mõõduandvaks juba pidades poolte tahet (06/57) Samuti pidi senat ka tunnustama, et välisõiguse ekslik tarvitamine võib olla üheks kassatsiooni põhjuseks Ts. Kp. S. § 793 p.l kohaselt. Senat seletas: Seadused, mis välismaa territooriumil maksvad, omavad nende sundusliku tarvitamise korral kohaliste seaduste laadi, ja sellepärast allub nende seletamine Vene kohtute poolt üldistel alustel Senati järelekatsumisele kassatsioonikorras (86/93; 96/35).

Meie nägime, kui puudulikud on autonoomsed konfliktnormid meie maksvas Ts. Kp. seaduses, mis ise ei tunnista vähemalgi mõõdul välisõigust, ja et ainult meie materjaalseadus meie protsessõigust ses suhtes väga pehmendab. Kuid ka see toetus ei ole küllaldane, ning kohtulist abi ega koostöötamist ta ei võimalda ei iseenesest, nagu seda teeb Hollandi (Ts. Kp. S. § 40) ja Itaalia, ega vastastikkuse alusel, nagu seda teeb Saksa ja Austria, kus kohtunik on kohustatud tarvitama välisseadust *ex officio*. Kuna aga meie õigus välisõiguse väga laialiselt retsipeerib, eriti määrusega, et igäuhe tegu- ja õigusvõime arutatakse seaduste järele, mis maksvad tema elukohas (B. E. S., Sissejuhatus, § XXVIII), siis vajame meie ka rohkem kui endine Vene rahvusvahelist kaastööd õigusemõistmise alal. Ja et Ts. Kp. S. oletab säärast koostööd ainult sel korral, kui erilised lepingud on sõlmitud, siis tuleb meil siin energiliselt oma protsessõigust rahvusvaheliste normidega, õigemini konfliktnormidega protsessalal täiendada lepingnormide saavutamise teel.

Meie protsessõigus elab praegugi veel väga palju endistest mälestustest, kus protsessõigust mitmed rahvusvahelised kokkulepped täiendasid (võrdle Ts. Kp. S. § 571, märkus 2). Kuid kõik need lepingnormid ei maksa meie juures, kuna ühelgi endistest Veneriigi lepingutest ei ole ipso facto meie juures jõudu kahel põhjusel: 1. rahvusvahelise õiguse üldprintsipiide põhjal riikide pärandamise kohta, mis ütleb, et endise riigi lepingud ei ole enam maksvad uue, endisest eraldunud riigi jaoks ja et uus riik, kui uus subjekt, peab ise lepingpooleks olema otse ja selgelt, ning 2., et endine riik, s. o. Venemaa, ise kõik rahvusvahelised lepingud ka enese kohta on tühistanud juba enne meie eraldumist, enne meie riigi tekkimist (15./28. november 1917. a.), nii et neid lepinguid ei olnud enam ka Vene jaoks olemas, niipalju kui nad olenesid Vene tahtmisest. Tarvilised rahvusvahelised kokkulepped tulevad meil sellepärast enestel

luua. Sääraseid lepinguid üksikute riikide vahel on palju. Haagi rahvusvahelise eraõiguse 4 kongressi järeldusel on Euroopa kontinentaalriikide poolt sõlmitud protsessalal 2 kollektiivlepingut — 1896. a. ja 1905. a., milledest viimane õieti esimese revideerimise esitab. Erileping on sõlmitud Montevideos 1889. a. Lõuna-Ameerika riikide vahel rahvusvahelise eraõiguse kohta. Kuid iseenesest ei maksa ka Haagi lepingud meie kohta, enne kui meil korda on läinud nendega liituda.

Meie oma iseseisvuse ajal oleme katsunud kergendada protsessi rahvusvaheliste elementidega, oleme mitmeti väliskohtutega tahtnud kontakti luua, enamasti vastastikkuse alusel. Arvesse võttes endise Vene protsessõiguse maksvaid rahvusvahelisi normisid, oleme, näit., täitnud terve rea kohtulikka ülesandeid Saksa kohtutele, kuid Saksa kohtud pole meile sama mõõduga mõõtnud: alles hiljuti saatis üks Saksa kohus (vist Stettini Landesgericht) Tallinna Rahukohtu palve täitmatult tagasi, toonitades, et Saksal ei olevat ses suhtes Eestiga ühtki lepingut. Kõigile on teada, määraseid raskusi tunnevad mõlemad, niihästi Eesti kui ka Soome kohtud sellepärast, et Soome valitsus ei ole võimaliku leidnud, toetades oma õiguse tagasihoidlikkusele, sõlmida Eestiga kohtuliku abiandmise lepingut.

Ainult Lätiga ja Leeduga on meil korda läinud sõlmida kaks väga tähtsat konventsiooni 12. juulil 1921, mis meie protsessõigust märksa täiendavad ja nimetatud riikide suhtes elastiliseks teevad; need on: esiteks, leping kurjategijate väljaandmise ja juriidilise abiandmise kohta ja, teiseks, leping mõningate küsimuste kohta rahvusvahelise eraõiguse alal, millega meil maksuma pannakse omavahel Haagis, 17. 7. 1905 allakirjutatud protsessuaallepingu normid selle liberaalsemal kujul. Selle läbi on lahendatud küll terve rida küsimusi, näit. kohtulikkude ja mitte-kohtulikkude aktide kättetoimetamine, kohtulikkude ülesannete täitmine, kohtukulude ja kostjakahjude kindlustamise ärakao-

tamine, vaesuseõiguse tunnustamisega väljamaalaste jaoks, ning korraldatud ka isikliku kinnipidamise küsimused. Kuid ka Läti ja Leedu suhtes on veel lahtine vastastikkuse kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise küsimus, mida ka lepingutega lahendada peab ja mida pärast lepingute sõlmimist on kerge toimetada, kuna see ainult vastastikkuse deklaratsiooniga sündida võiks. Sarnane korraldus tuleb ka teiste riikide peale laiendada, kui võimatu on liituda otse Haagi konventsiooniga.

Säärane oleks asjalik kokkuvõtte sellest, mis meie protsessõigus rahvusvahelistest normidest tunneb.

Arvesse võttes meie põhiseadust ja eraõiguse Sissejuhatust, on meie seisukord muidugi palju liberaalsem ja parem, kui Vene oma. Kuid meil, kui suure rahvusvahelise läbikäimisega väikerahval, tuleb erilist hoolt kanda oma õiguslise rahvusvahelise täiuse suhtes. Meie peame hoolitsema, et meil asjata kokkupõrkeid sellel alal ei tuleks, mis mõttes meie oma seaduse ulatuse, s. o. temale alluvate juhtumiste määritlemise, äärmiselt täpseks peame tegema. Sealjuures ei maksa meil sugugi kättesaamatuid sihtisid üles seada, muu seas laiendada oma seaduse ulatust, nagu seda mitmed uuemad seadused, eriti ka protsessaladel teevad. Meil tuleb siin jääda kindla pidemõiste (Anknüpfungsbegriff) või seaduse tarvitamise põhitundemärgi juurde, mis meile ajalooliselt omane ja mille teoreetilist väärtust meie küllalt kõrgelt peame hindama. Sarnaseks pidemõisteks on meil õiguslises elus Bungest saadik kõikumata olnud suure Savigny õpetus õigussuhte asukohast (Sitz des Rechtsverhältnisses), milleks isiklikus seaduses on domitsiilipõhimõte. Sama põhimõte ja pidemõiste maksab Schveitsis, Lõuna-Ameerikas ja Anglo-Saksi mail kõikumatult ja ta oli omal ajal üldse üksikute maakohtade erioiguste kaitses suureks sõjariistaks, (näit. Dumoulin ja d'Argentré juriidilises kahevõitluses Bretagne'i õiguste eest Pariisi kesk-püüete vastu).

Kahjuks on meil juriidiline mõtlemiseviis väga suurelt läbi imbinud Saksa ja Vene seaduse kaudu kontinentaalse Euroopa uuematest vooludest, eriti Itaalia poolt õhutatud natsionaal-prinsiibist, mis täiesti kohane on säärasele suure emigratsiooniga suurriigile, nagu Itaalia, end. Vene või Saksa või tsentralistliku Prantsuse õiguse püüetele, kelle sihiks on alati üleval hoida oma kodanikkude sidet koduõigusega, milline õpetus meil üle jõu käib. Meile on tähtis, et kõik meie maal olevad isikud meie seaduste alla käiksid. Kuid selle tasuks peame ka omad kodanikud välismaile nende domitsiilseaduste alla heitma, ega tohi katsuda neid kunstlikult kodumaa õigussüsteemiga siduda, kui kontroll selle üle on raske. Vastasel korral pole meil mingit rahvusvahelist õigluse alust kõiki väljamaalasi erandita oma seaduse alla paenutada.

Selle vastu eksib, näit. meie uus abieluseadus, mis abielulahutamise suhtes (§ 34 ja 35) kõik väljamaalased meie maal meie seaduse normide alla paenutab, õigelt domitsiilpõhimõtte järele, kus aga samal ajal ka väljamail viibivad Eesti kodanikud oma seadusele alluvaks teeme ilma, et otsustada laseksime nende üle domitsiilseadust. Meie di küsi, kas väljamaa seadused nii väga oma kodanikkudele lubavadki lahutamise asjus meie seadustele alluda (Itaalia seadus keelab seda), kuid oma kodanikkudelt nõuame lex patriae täitmist! Schveitsi seadus toimetab järjekindlamalt: abielu suhtes paenutab ta ka oma kodanikud välismaile nende elukoha seaduse alla, olgu siis, et nende ehukoha seadus nõuab lex patriae tarvitamist. Meie oleme aktsepteerinud endise Vene süsteemi, mis hukkamõistmist leidis juba tol ajal, kui Vene oli veel suur ja vägev, sest sarnane ühekülgsus on tõesti otsarbekohatul ja iganenud õpetusel põhjenev. Sellest tendentsist tuleb tingimata loobuda.

Abielusõlmimisse puutuvad §§ on vähemalt ühepõhimõttelised, Haagi 1902. a. rahvusvahelise eraõiguse abielusõlmimise-konventsiooni kohased: § 10: „Abielud, mis

sõlmitud väljamaal Eesti kodanikkude ja väljamaalaste vahel sõlmimise kohal maksva seadusliku korra järele, loetakse Eestis maksvaks, kui nad vastavad käesoleva seaduse §§ 2—5 nõuetele.“ § 11: „Väljamaalaste abielud, mis Eestis registreerimiseasutustes sõlmitakse, peavad sisuliselt vastama mõlema abikaasa kodumaa materjaalseaduse, samuti ka käesoleva seaduse §§ 2—5 nõuetele.“ Ka eestimaalaste lahutamises väljamaal maksab Haagi 1902. a. konventsioonis abielulahutamise kohta vastuvõetud põhimõte: § 34. „Väljamaal sõlmitud Eesti kodanikkude abielu maksvusetuks tunnistamine ja lahutamise, kui see on toimetatud koha peal maksva seadusliku korra järele, loetakse Eestis maksvaks, kui seesugune maksvusetuks tunnistamine või lahutamine sündis ühel neist põhjustest, mis on ettenähtud käesolevas seaduses abielu maksvusetuks tunnistamise või lahutamise kohta.“

Selle vastu paenutatakse lubamatult väljamaalased ka sisuliselt lex fori alla: § 35 „Eestis elavate väljamaalaste abielusid võidakse Eesti kohtutes lahutada käesolevas seaduses ettenähtud lahutuspõhjuste järele.“ Seega ei nõuta väljamaalaste käest seaduse enese süsteemi vastu, nende koduseadustest kinnipidamist, mis, arvesse võttes meie lahutusseaduse suurt lahkuminekut teiste riikide omadega, vabandamatuid segadusi võib tekitada. Tuletage ainult meelde, et mitme maa seadused üldse lahutust ei tunne (Itaalia, Austria, Hispaania), vaid ainult eraldust, separatio, mida jälle meie ei tunne. Meil on lubatud lahutamine, „kui mõlemad abikaasad seda ühiselt ja vankumatult soovivad“ (§ 30), kuna ainult üksikud riigid midagi sarnast nimepidi tunnustavad (Belgia, Luksemburg, Skandinaavia riigid ja Schweits). Kuid ka siin võib oluline vahe olla, sest Belgia seadus lubab abikaasade kokkuleppel lahutust ainult siis, kui abielu on kestnud vähemalt 2 ja mitte üle 20. a., kui mees on mitte alla 25, naine mitte alla 21 ja mitte üle 45 a. vana. See art. 35 oleks veel rahvusvaheliselt vähegi vabandatav, kui meie

oma kodanikkude jaoks oleksime maksma pannud ka domitsiilprintsibi, nagu seda Schweits teeb. Ta on väljamaalaste abielulahutamistega ettevaatlikum, teeb seda ainult väga tagasihoidlikult, kui väljamaalase koduseadus lahutamist üldse lubab, ja ainult sel korral, kuid siis sünnib lahutus ka Schweitsi seaduse järele.

Selle asemel paenutab Schweits oma kodanikud lahutuse suhtes täiesti nende elukoha seaduse alla, kui need ei taha lahutamist Schweitsis eneses toimetada, kuigi nad väljamaal elavad. Nende maksev tsiviilseadus ütleb: „Väljamaal elav schweitslane võib lahutamispalvega esineda oma kodukoha kohtuniku juures. Sarnasel korral sünnib lahutamine ainuüksi Schweitsi seaduse järele. On aga väljamaal elavate Schweitsi abikaasade lahutus otsustatud sealse õiguse kohaselt kompetentses kohtus, siis tunnustatakse see Schweitsis ka siis, kui lahutus ei ole Schweitsi õiguse järele põhjendatud“ (Lõputit., § 61 p. 7 g).

Nõnda siis näeme, et meil mõned rahvusvahelised normid protsessõiguses autonoomselt küll on olemas, kuid et nende täienduseks vaja erikokkuleppeid rahvusvahelises ulatuses, et suudaksime oma kohut hoida asjatuist raskustest protsessides rahvusvaheliste elementidega ning saavutada ka

rahvusvaheliselt nii tarvilist, sama kõrget lugupidamist meie kohtutele, nagu nad seda meie eneste juures on suutnud võita. Selleks on aga vaja, et meie konfliktnormide arenemisele laseksime osaks saada tõsise tähelepanu.

Sellekohaselt peaks meie õiguspoliitika konfliktnormide alal protsessõiguses olema järgmine:

1. Eestil, kui suure rahvusvahelise läbikäimisega väikeriigil, tuleb erilist rõhku panna normide ulatuse täpsusele, iseäranis protsessõiguse alal, kusjuures pidemõistena tuleb läbiviia sihikindlalt meie tsiviilseaduses maksev domitsiilpõhimõte ning sellega ühendatud välisõiguse tingimatu tunnustamine.

2. Olevate konfliktnormide juhuslikkusest ja puudulikkusest oleneb tingimata vajadus täiendada meie protsessõigust eriliste rahvusvaheliste kokkulepetega protsessi ja kohtuliku kaastöö alal, kuna endised Vene sellekohased lepingnormid on meil maksvused. Soovitav on liituda Haagi protsesskonventsiooniga, kui see aga läbiviidav ei ole, siis sõlmida iseseisvad lepingud riikidega, kellega meil õigusline kokkupuutumine elav, nagu see on sündinud Läti ja Leeduga. Samuti on vaja erikokkuleppeid vastastikkuste kohtuotsuste täitmiseks.

A. Piip.

Kohtute tegevuse arvustik 1922 a.

Tartu-Võru rahukogu ringkonna rahukohtunikkude tegevuse aruanne.

Jaoskond	Oli 1. jaanuariks 1922 a. lõpetamata asju					Tuli juurde kuni 1. Jaanuarini 1923 a.					Kõik kokku	Oli kohtuistungisi 1922 aastal					Lõpetati asju 1. jaanuariks 1923 a.					Jäi lõpetamata asju 1. jaanuariks 1923 a.					Kantslelei jõudude arv.
	tsiviil	krimin.	admin.	hoiu	kokku	tsiviil	krimin.	admin.	hoiu	kokku		1 1/4 a.	2 1/4 a.	3 1/4 a.	4 1/4 a.	kokku	tsiviil	krimin.	admin.	hoiu	kokku	tsiviil	krimin.	admin.	hoiu	kokku	
1. jaoskond	7	5	—	1	13	1046	2071	—	21	3138	3151	18	18	20	26	82	1047	2065	—	20	3132	6	11	—	2	19	2
2. „	43	55	—	—	98	1083	2251	—	10	3344	3442	19	20	20	27	86	1020	2085	—	10	3115	106	221	—	—	327	2
3. „	2	—	—	—	2	882	1578	5	22	2487	2489	18	17	17	31	83	833	1495	5	19	2352	51	83	—	3	137	2
4. „	73	285	5	—	363	502	1367	38	—	1907	2270	19	17	20	19	75	514	1211	33	—	1758	61	441	10	—	512	2
5. „	—	8	—	1	9	376	818	13	1	1208	1217	16	14	20	31	71	376	822	13	2	1213	—	4	—	—	4	2
6. „	93	373	4	—	470	981	1464	22	13	2480	2950	27	30	21	35	113	964	1472	20	13	2469	110	365	6	—	481	2
7. „	12	224	5	3	244	469	1358	24	13	1864	2108	31	30	22	32	115	460	1500	29	15	2004	21	82	—	1	104	3
8. „	3	6	1	1	11	423	829	35	3	1290	1301	40	32	48	40	160	421	830	36	2	1289	5	5	—	2	12	2
9. „	3	5	—	—	8	352	736	34	6	1128	1136	27	18	37	24	106	346	733	34	1	1114	9	8	—	5	22	2
10. „	1	15	1	—	17	351	1168	14	7	1540	1557	17	24	19	24	84	349	1173	14	7	1543	3	10	1	—	14	2
Valga 1. jaosk.	12	27	—	5	44	545	1334	2	21	1901	1946	28	29	30	27	114	549	1350	1	23	1923	8	11	1	3	23	2
„ 2. „	23	23	—	1	47	453	1026	33	11	1523	1570	21	22	16	31	90	449	986	32	5	1472	27	63	1	7	98	2
Petseri 1. jaosk.	65	89	1	1	156	482	1242	18	2	1744	1900	19	22	25	16	82	530	1293	18	3	1844	17	38	1	—	56	2
„ 2. „	15	51	1	—	67	385	627	11	2	1025	1092	15	24	20	19	78	390	664	12	2	1068	10	14	—	—	24	2
Kokku	352	1166	18	13	1549	8330	17869	249	132	26580	28129	315	317	335	382	1349	8248	17679	247	122	26296	434	1356	20	23	1833	29

Rakvere-Paide rahukogu ringkonna rahukohtunikkude tegevuse aruanne.

Jaoskond	Oli 1. jaan. 1922. a. lõpetamata asju					Tuli juurde kuni 1. jaanuarini 1923. a.					Kõiki kokku	Oli kohtuistungeid 1922. a.					Lõpetati asju 1922 a. jooksul					Jäi lõpetamata asju 1. jaanuariks 1923 a.					Kantselei jõudude arv.
	tsiviil	kriminaal	administ.	hoiu	kokku	tsiviil	kriminaal	administ.	hoiu	kokku		1. 1/4 a.	2. 1/4 a.	3. 1/4 a.	4. 1/4 a.	kokku	tsiviil	kriminaal	administ.	hoiu	kokku	tsiviil	kriminaal	administ.	hoiu	kokku	
Rakvere 1. jsk. rahukohtun.	29	92	1	12	134	351	1657	3	2	2013	2147	20	15	7	17	59	333	1187	1	—	1521	47	562	3	14	626	2
" 2. "	48	129	—	3	180	235	965	10	4	1214	1394	15	13	7	19	54	219	744	4	1	968	64	350	6	6	426	2
Tapa jaosk. "	16	145	—	2	163	298	1017	11	—	1326	1489	29	23	18	31	101	292	1069	11	1	1373	22	93	—	—	116	2
Rakke " "	10	27	—	—	37	348	660	6	1	1015	1052	18	27	26	27	98	342	672	5	1	1020	16	15	1	—	32	2
Paide " "	62	106	3	4	175	510	963	13	8	1494	1669	24	28	19	33	104	458	963	13	5	1439	114	106	3	7	230	2
Jõhvi " "	15	36	1	2	54	371	1132	12	2	1517	1571	18	25	21	23	87	270	1049	10	1	1330	116	119	3	3	241	2
Narva 1. jsk.	12	22	—	2	36	507	1381	4	31	1923	1959	34	32	33	32	131	506	1384	4	31	1925	13	19	—	2	34	2
" 2. "	9	18	—	3	30	261	1053	3	16	1333	1363	15	22	16	26	79	269	1061	3	19	1352	1	10	—	—	11	2
" 3. "	—	—	—	—	—	90	501	5	5	601	601	—	2	14	16	32	69	425	4	5	503	21	76	1	—	98	2
Iisaku jaosk.	—	—	—	—	—	69	210	1	—	280	280	—	—	11	20	31	64	185	1	—	250	5	25	—	—	30	2
Kokku	201	575	5	28	809	3040	9539	68	69	12716	13525	173	187	172	244	776	2822	8739	56	64	11681	419	1375	17	33	1844	20

Viljandi-Pärnu rahukogu ringkonna rahukohtunikkude tegevuse aruanne.

Jaoskond	Oli 1. jaan. 1922. a. lõpetamata asju					Tuli juurde kuni 1. jaanuarini 1923. a.					Kõiki kokku	Oli kohtuistungeid 1922. a.					Lõpetati asju 1. jaanuariks 1923. a.					Jäi lõpetamata asju 1. jaanuariks 1923 a.					Kantselei jõudude arv.
	tsiviil	kriminaal	administ.	hoiu	kokku	tsiviil	kriminaal	administ.	hoiu	kokku		1. 1/4 a.	2. 1/4 a.	3. 1/4 a.	4. 1/4 a.	kokku	tsiviil	kriminaal	administ.	hoiu	kokku	tsiviil	kriminaal	administ.	hoiu	kokku	
1.	29	141	—	—	170	438	1561	1	20	2020	2190	—	—	—	95	441	1635	1	20	2097	26	67	—	—	93	2	
2.	34	138	1	—	173	199	755	26	—	980	1153	—	—	—	113	226	885	27	—	1138	7	8	—	—	15	3	
3.	11	22	1	1	35	338	812	19	4	1173	1208	—	—	—	71	343	823	20	—	1186	6	11	—	5	22	2	
4.	20	21	—	1	42	394	1298	6	18	1716	1758	—	—	—	128	398	1301	5	12	1716	16	18	1	7	42	2	
5.	1	7	—	1	9	242	681	11	5	939	948	—	—	—	104	238	680	11	5	934	5	8	—	—	14	2	
6.	14	21	1	3	39	219	459	13	10	701	740	—	—	—	55	228	475	14	10	727	5	5	—	3	13	2	
7.	4	5	—	3	12	81	189	3	4	277	289	—	—	—	36	82	193	2	4	281	3	1	1	3	8	3	
8.	—	—	—	—	—	106	602	6	5	719	719	—	—	—	36	74	370	4	—	448	32	232	2	5	271	2	
Kokku	103	355	3	9	480	2017	6357	85	66	8525	9005	—	—	—	638	2030	6362	84	51	8527	100	350	4	24	478	18	

Tallinna-Haapsalu rahukogu ringkonna kohtu-uurijate tegevuse aruanne.

Kohtu-uurija jaoskond	Oli 1. jaanuariks 1922 a. lõpetamata asju		Tuli juurde kuni 1. jaanuarini 1923 a.		Kokku		Kõiki kokku	Lõpetati 1. jaanuariks 1923 a.		Jäi lõpetamata 1. jaanuariks 1923 a.		Kantselei jõudude arv	Tehtud väljasõite koha pääle	Tunnistajaid ülekuulatud
	arest.	muid	arest.	muid	arest.	muid		arest.	muid	arest.	muid			
Tall. tähts. asjade 1. jsk. kohtu-uurija	1	32	8	27	9	59	68	9	48	—	11	2	2	468
" " 2. " "	5	7	3	12	8	19	27	7	9	1	10	2	3	652
Tallinna 1. jaoskonna kohtu-uurija	6	174	36	305	42	479	521	32	352	10	127	3	—	2494
" 2. " "	3	50	14	141	17	191	208	15	155	2	36	2	1	1170
" 3. " "	6	83	26	103	32	186	218	28	156	4	30	2	—	1138
" 4. " "	7	60	25	117	32	177	209	27	127	5	50	2	4	956
" 5. " "	14	116	38	124	52	240	292	46	180	6	60	2	—	1422
" 6. " "	2	27	34	92	36	119	155	29	48	7	71	2	8	983
Harjumaal	6	97	25	181	31	278	309	26	134	5	144	2	11	1189
" 2. " "	1	17	25	177	26	194	220	20	100	6	94	2	7	974
Läänemaal	2	40	13	138	15	178	193	9	112	6	66	2	9	726
" 2. " "	1	46	10	132	11	178	189	10	115	1	63	2	14	1520
Saaremaal	—	8	8	49	8	57	65	8	47	—	10	1	19	449
" 2. " "	—	8	17	54	17	62	79	14	49	3	13	1	15	798
Kokku	54	765	282	1652	336	2417	2753	280	1632	56	785	27	93	14939

Kroonika.

Riigikohus loobunud kohtute korraldamise seaduste eelnõu välja töötamisest. Et Riigikohus praegu on tööga liiast kooramatud ja loota pole, et lähemal ajal tema

kooseisu täiendataks, otsustas ta loobuda kohtute korraldamise seaduste eelnõu välja-töötamisest ja vabastas seks otstarbeks valitud komisjoni.

Riigikohtu tegelus.

Üldkogu.

Kas Riigi Teatajas Nr. 14/15 1920 a. järjenumbri 72 all avaldatud tempeltariifi muutmise seaduse § 5 punktis b tähendatud kingitava varanduse peal lasuvate võlgade mahaarvamise on tempelmaksu võtmise suhtes niihästi vallas- kui ka kinnisvara kingituse aktide kohta maksev?

Vastus jaatav.

Küsimuses tähendatud seaduse § 5 tekst tema algkirjas ei tekita mingisugust kahtlust selle kohta, et selle § lõpulauset: („kingitava varanduse peal lasuvat võlga maha arvates“) tuleb maksvaks pidada nii hästi tähendatud § 5 punkt b kui ka punkt a kohta; lahkarvamised sellel alal võisid tekkida ainult selle tõttu, et seaduse sõnade paigutus ja järg oli Riigi Teataja trükis muudetud ja semikoolon vahele paigutatud¹⁾.

¹⁾ Küsimuses tähendatud seaduse § 5 tekstid algkirjas ja Riigi Teatajas lähevad lahku järgmises: lausetele: „Tariifi nr. 15 (11) tuleb lugeda järgmises redaktsioonis: Kingituslepingud:“, mis seaduse algkirjas ja Riigi Teatajas täiesti kooskõlas on, järgnev teksti osa jaguneb seaduse algkirjas kahte kolonni, millest ühte on asetatud esimeses reas lause: „a, liikumata varanduse üle 1⁰/₀“ ja teises reas lause: „b, liikuva varanduse üle 1¹/₂⁰/₀“ ja teisse kolonni, mis esimese kõrvale paremalt poolt on paigutatud ja mingisuguse märgiga temast ei ole eraldatud, on asetatud laused: „kingituse väärtusest (kingitava varanduse

Ka sel kujul, kuidas küsimuses tähendatud seaduse § 5 tekst Riigi Teataja Nr. 14/15 1920 a. on välja kuulutatud, tuleb seda ikkagi nõnda mõista ja arutada, et tähendatud § 5 p. b, lõpulause: („kingitava varanduse peal lasuvat võlga maha arvates“) on maksev nii hästi selle § punkt b kui ka punkt a kohta. See järeldus järgneb järgmistest kaalumistest: a) § 5 punkt a ja punkt b teksti vahele asetatud semikoolon ei lahuta mõtteliselt nende punktide teksta mitte täielikult; ühtlasi punktis b pärast „1¹/₂⁰/₀“ puuduv tähendus, millest õieti see 1¹/₂⁰/₀ tuleb välja arvata, ja paratamatu vajadus seda tähendust — nimelt sõnad: „kingituse väärtusest“ välja lugeda punkt a'st, näitavad, et nee mõlemad punktid mitte üksnes mõtteliselt, vaid ka mõtte väljenduses on lahutamata ühenduses;

peal lasuvat võlga maha arvates“; Riigi Teatajas on aga seesama osa trükitud ilma kolonnide vahetpidamata — tervetes ridades ja nimelt järgmiselt: esimese kolonni esimesele reale on juurde liidetud teisest kolonnist esimene rida — nimelt sõnad: „kingituse väärtusest“ ja sel viisil kujunenud lausele: „a, liikumata varanduse üle 1⁰/₀ kingituse väärtusest“ on lõpus veel juurde lisatud semikoolon, mis seaduse algkirjas puudub, ning esimese kolonni teisele reale on juurde liidetud teisest kolonnist ülejäänud lause: „(kingitava varanduse peal lasuvat võlga maha arvates)“ ja sel teel on loodud lause: „b, liikuva varanduse üle 1¹/₂⁰/₀ (kingitava varanduse peal lasuvat võlga maha arvates).“

kui punkt b tekst täielikult lugeda, siis järgneb selle punkti lõpulause (kingitava varanduse peal lasuvat võlga maha arvates“) õieti pärast punktist a võetud sõnu: „kingituse väärtusest“; niisugusest mõlema punkti kokkuseotusest ja läbipõimitusest ühiste sõnadega tuleb paratamata järeldada, et ka tähendatud punkti b lõpulause on mõlema punkti kohta maksev; b) eeltähendatud lõpulauses on määratud üldse võlgade mahaarvamine, mis „kingitava varanduse“ peal lasuvad, ilma vahet tegemata, kas see varandus on liikuv, või liikumata; sellepärast käib arvamine, nagu oleks see määrus maksev ainult punkti b, s. o. üksnes liikuva varanduse kingituste kohta, otsekohe tähendatud määruse teksti vastu; c) sisu poolest — kui tempelmaksu võtmise suhtes on kohaseks arvatud võlgade mahaarvamine liikuva varanduse kingituste pealt, siis puudub igasugune põhjus neid võlgasid maha arvamata jätta liikumata varanduse kingituste pealt.

(R. Üldk. t. m. 18/1923 a.)¹⁾.

Administratiiv-osakond.

Kui riigiametnikule on antud riigilt ilma iseäralise tasuta palgalisana korter ja kui see ametnik riigiteenistusest lahkudes kroonu korterist vabatahtlikult ei lahku, kas tuleb siis selle ametniku väljatõstmist ühes kõigi temast ärarippuvate isikutega kohtu teel nõuda või peab see väljatõstmine administratiivses korras sündima?

Vastus: Administratiivses korras.

Küsimuses tähendatud juhtumisel puudub riigiametniku ja selle riigiasutuse vahel, kus ta teenib, prii korteri suhtes eraõigusline vahekord, sest säärast korterit ei anta riigi-

ametnikule mitte üürile, vaid antakse see temale tarvitada palgalisana niikauaks, kuni tema on prii korteriga seotud ametis. Lahkub ta omalt kohalt, siis lõpeb ka temal õigus palka saada riigikassast ja samuti lõpeb temal palgalisana antud korteri edaspidise tarvitamise õigus. Kas teatav nõudmine tuleb tõsta administratiiv- või kohtukorras, see oleneb sellest, kas nõudmise tõstmise juures riigiasutus toimetab avaliku õiguse põhjal kui riigivõimu kandja oma ametkonna piirides ja üldhuvides või talitab ta kui riigivaranduste valitseja ja riigivaranduste huvide kaitsja eraõiguse alusel. Esimesel juhtumisel tuleb nõudmine teostada administratiivkorras, nagu küsimuses tähendatud väljatõstmise korralgi, kuna teisel juhtumisel tuleb nõudmine teostada kohtu teel.

(R. Adm. t. nr. 1400—1922 a.)

Kas surnud sõduri perekonnal, s. o. tema lesel ja lastel on õigus nõuda, et Maakonnavalitsus nad kinnitaks maasaajateks nende surnud perekonna pea asemele, kes enne oma surma vallanõukogu poolt oli maasaajate nimekirja kindla krundi peale üles võetud?

Vastus jaatav.

See küsimus oli ühes meie Rahukogus eitavalt otsustatud. Rahukogu leidis, et planeeritud kohasaamise õigus võib pärijatele üle minna ainult siis, kui päranduse jätja on koha suhtes juba riigiga rendivahekorda astunud, aga mitte enne (Maaref. t. m. § 120). Kuid Rahukogu oli tähelepanemata jätnud selle küsimuse otsustamise juures, et surnud sõduri perekond omas kaebuses oli toetanud ennast mitte üksi pärimise õiguste peale, vaid ka surnud sõduri perekonna liikmena olemisest tingitud maasaamise õigusele, milline õigus midagi muud on, kui pärimiseõigus. Surnud sõduri perekond omas Rahu-

¹⁾ Käesoleva R. Üldkogu seletusega on R. Adm. os. seletus 16/18 juunist 1921 a. nr. 42 oma maksuse kaotanud.

kogule antud kaebusesnõudis, et teda ta surnud perekonnapea asemel Maakonnaavalitus kinnitaks maasaajaks viimase õiguste ja eesõiguste alusel, millised õigused ta oma eluaja maasaamise suhtes oli vallanõukogus maksma pannud.

Riigikohus tunnistas kaebajate nõude õigustatuks järgmistel põhjustel:

Üldine maaseaduse siht ja mõte on riigimaade tagavarast väikepõllu pidamiseks maid anda üksikutele perekondadele iga perekonnapea õiguste ja eesõiguste alusel ja järjekorras mitte suuremas üksuses kui üks perekond suudab harida (Maasead. § 17). Et seaduseandja tahtmine oli maid anda üksikutele perekondadele pidamiseks, seda võib ka sellest järeldada, et eesõigustatud maasaaja surma puhul tema perekond (kelleks kitsamas mõttes loetakse neid isikuid, kes perekonnapeast tema eluajal ära rippusid) omandab maasaamiseks suuremad eesõigused, kui maasaajal endal oleks olnud, kui ta mitte surnud ei oleks (Maas. § 21 p. 3).

Kui surnud sõdur oma eluajal, kui oma perekonna loomulik väline esindaja, tema huvide kaitsja ja õiguste teostaja, avaldas õigel ajal ja kohal oma maasaamise soovi, võisteldes oma maasaamise õiguste ja eesõiguste poolest teiste samasuguste maatahtjatega, siis avaldas ta ka oma terve perekonna tahtmist maad saada harimiseks ja eluülespidamiseks. Ei ole mingit kahtlust, et surnud sõduri maasaamise õigused selles seisukorras, nagu nad tema surma puhul olid, lähevad niisamuti tema perekonnale üle kui Vabadussõjas langenudki sõduri maasaamise õigused tema perekonnale üle lähevad, ainult selle vahega, et Vabadussõjas langenud sõduri perekond omandab suuremad maasaamise eesõigused, kui tal perekonnapea mittelangemise korral oleks olnud ja ta peab ise oma maasaamise soovi avaldama, kuna selle perekond, kes enne oma surma oma maasaamise soovi seaduslikus korras oli juba avaldanud, jätkab perekonnapea õigusi sellest momendist peale

millal omandatud maasaamise õiguste teostamine snrma puhul katkes. Kui seaduseandja Vabadussõjas langenud sõdurite perekonde maasaamise suhtes eesõigustatud seisukorda seab, välja minnes sellest, et nende perekonnapead on sõjas surma saanud, siis tuleb sellest järeldada, et ka teiste eesõigustatud maasaajate perekonde, kelle pead seaduslikus korras on maasaamise soovi avaldusega esinenud, nende perekonnapeade surma puhul ei või halvemasse õiguslikku seisukorda seada kui nad oma perekonnapea eluajal oleksid olnud.

(R. Adm. t. 249—1921).

Kuidas tuleb Otsekoheste maksude Seaduse §§ 449 ja 455 rikkumise pärast määratavat trahvisummat väljaarvata?

Otsekoheste maksude Seaduse § 579 ja selle märkuse põhjal võib trahvi määrata üksnes kuni lunastamatu äritunnistuse kolmekordse hinnani selle aasta eest, millel seaduse rikkumine ilmsiks tuli. Selle trahvi ülemäära väljaarvamist ei muuda mitte 10. apr. 1920 a. seadus rahatrahvide kahekümnekordse kõrgendamise kohta (R. T. nr. 55/56 — 1920 a., Sead. nr. 143), sest et see seadus puutub ainult neisse rahatrahvidesse, mis Eestis maksvates Vene seadustes on Vene rublades määratud ja mis trahvi määramisel tuleb Eesti markadesse ümber arvata, kuna meil trahvi ülemäära väljaarvamise alus, s. o. äritunnistuste hinnad, on Eesti markades kindlaks tehtud ja mingisugust ümberarvamist siin rubladest markadesse enam tarvis ei ole, mis pärast trahvi ülemäära kindlakstegemiseks tuleb äritunnistuse hind üksnes kolmekordselt võtta, mitte aga kuuekümnekordselt kasvatada.

(R. Adm. t. nr. 55—1923.)

Kas Maakonnavalitsusel on õigus kohta määrata Maareformi teostamise määruste § 78 märkus 3 põhjal?

Vastus eitav.

Maareformi teost. m. § 78 märkus 3 põhjal võib ainult vallanõukogu mõisate poolt ärakaotatud talude tagasisaamise sooviga esinenud perekonnale j. n. e. soovitud koha määrata ilma liisuta, aga mitte Maakonnavalitsus ega mõni teine asutus.

(R. Adm. t. nr. 113 — 1923.)

Missuguste väiketalude rentnikkudel on Maaseaduse § 22 järele eesõigus riigistatud maade saamiseks?

Maaseaduse § 22 järele antakse eesõigus riigistatud maade saamiseks, mis seni väiketaludena rendil olid, nende talude rentnikkudele. Väiketaluks ei või lugeda mitte ainult n. n. renditalu, kvoote- või kuuendikukohte, vaid iga väikest kohta, mis iseseisva rendiüksuse moodustab, millel omad kindlad piirid ja tarvilised ehitushooned peal on, sest Maaseaduse § 22 nõuab selleks, et keegi maasaamisel eesõigustatuks tunnistataks, et ta seda maad tegelikult väiketaluna peaks.

(R. Adm. t. nr. 164 — 1923 a.)

Kas ühispiimatalitused käivad vallaomavalitsuse kasuks võetava tööstusmaksu alla?

Vastus eitav.

Valla- ja Maakonna-omavalitsuste sissetulekute j. n. e. Seaduse (Riigi Teataja nr. 18/19 — 20 a. ja R. T. nr. 3 — 1921 a., Sead. nr. 19) § 10 järele võivad vallad oma heaks tööstusmaksu võtta kõikide valla piires asuvate ja tegevuses olevate äriliste

tööstusettevõtete pealt, väljaarvatud vabrikud ja ettevõtted, mis Siseministeeriumi poolt kokkuleppel vastavate ministeeriumitegu sellest maksust vabaks tunnistatakse.

Ühispiimatalitused on küll tööstuslikud ettevõtted, kuid mitte ärilise, vaid põllumajandusliku iseloomuga ja sellepärast on ühispiimatalitused, kui põllumajanduslikud ettevõtted riigipoolt põhiäri- ja lisaärimaksust vabastatud (Ärimaks. S. § 453 p. 26) ja kui mitteärilised tööstusettevõtted on nad ülaltähendatud tööstusmaksust vabad.

(R. Adm. t. nr. 364 — 1923.)

Kui maakondades asuvad hooned mingit sissetulekut omanikkudele ei anna, kas käivad nad siis liikumata varanduste maksu alla?

Ajutise Valitsuse pool 16. apr. 1919 a. vastuvõetud seaduse põhjal (Riigi Teataja nr. 28/29 — 1919 a.) käivad liikumata varanduste maksu alla maakondades kõik hinnatud hooned, mida põllumajanduslikuks või käsitööstuse otstarbeks ei tarvitata, kas nad tegelikult sissetulekut annavad või mitte.

(R. Adm. t. nr. 130 — 1923 a.)

Kas Põllutööministeerumil on õigus endist vaku talu metsavahikohaks määrata ja endise pidaja käest seda kohta ära võtta?

Vastus eitav.

Liivi Talurahva Seaduse § 101 ja t. järele oli mõisa omanikkudel õigus nende päralt olevaid talumaid ainult rendile andmise teel kasutada. Kui vaku talu pidaja oma peale võttis metsavahi kohuste täitmise, siis sündis see vabal kokkuleppel talupidaja

ja mõisa omaniku vahel ja niisugune leping ei muutnud vaku talu iseloomu. Kui niisuguse talupidaja soovib oma, maaseadusega riigi omanduseks võõrandatud kohta edasi pidada, loobudes metsavahi ametist, siis ei või selleks mingisugusi takistusi olla. Põllutöoministerium on kohustatud niisuguste taludega Maaref. teost. määruste § 37 järele talitama.

(R. Adm. t. nr. 41 — 1923 a.)

Kas ukse silte ja nimekaarte saab 9 juuni 1917 a. linnaseaduse § 108 p. 33 põhjal maksu alla panna?

Vastus eitav.

Kui 9 juuni 1917 a. Linnaseaduse § 108 p. 33 annab linna omavalitsusele õiguse oma määrusi väljaanda igasugu reklaamide, välja panekute jne. korraldamise ja paigale seadmise kohta, siis nimetab 29. sept. 1917 a. linnade sissetul. ja väljaminek. jne. sead. § 12 p. 12 ainult „reklaame ja kuulutusi“, mille pealt luba antakse maksu määrata. Sõna „silt“ (вывѣска) tähendab mõnesuguse asutuse, iseäranis tööstus-ettevõtte, käsitöö ehk äri-ettevõtte eesküljel välja pandud kuju ehk pealkirja, milles teatakse kõigile selle asutuse eesmärgi. Reklaami ja kuulutuse all ei saa aga kuidagi viisi mõista „ukse silte ja nimekaarte“. Reklaamide all mõistetakse ikka iseäralisi kuulutusi, milledes üht või teist kaupa ehk midagi muud välja kiidetakse.

(R. Adm. t. nr. 1111—1911 a.)

Kas Maakonna valitsus oma otsust, millega maasaajate järjekord lõpulikult kindlaks on määratud, võib ise muuta?

Maasaamise järjekorra kindlaks määramine on Maaseaduse § 20 järele Maakonna valit-

suste peale pandud. On Maakonna valitsus oma otsuse teinud ja selle asjaosalistele kuulutanud, siis ei ole tal õigust seda otsust ise enam muuta.

(R. Ad. t. nr. 247—1923.)

Kas väikekoha pidajalt võib maasaamise eesõigust ära võtta, kui planeerimise tõttu peaks ta sunnitud olema oma endisest kohast lahkuma?

Vastus eitav.

Väikekoha rentnikul ehk pidajal on Maaseaduse § 22 põhjal tema käes rendil ehk pidada olnud talu peale eesõigus. Põllutöoministeriumil on ainult õigus väike talusid uuesti kruntida Maaseaduse § 17 ja 18 alusel. Kuid eesõigust maasaamiseks ei või veike koha pidajalt ära võtta, kui ka peaks juhtuma, et tema planeerimise tõttu peaks sunnitud olema oma endisest kohast lahkuma.

R. Adm. t. nr. 247—1923.)

Kas Maakorralduse peakomisjon oma võimupiirist üle astub, kui ta kruntide kohta esile toodud omandusõiguse küsimust oma lahendamise alla võttab?

Vastus jaatav.

Maakorralduse Seaduse (V. S. K. X k. III j.) sissejuhatuse § XII põhjal Maakorralduse Komitee poolt 19. juunil 1911 a. kinnitatud juhtnõõride (наказ. землеустр. комиссіям) § 13 on lähemalt ära tähendatud, missugused maakorralduse elluviimise juures tekivad vaidlused varanduse üle alluvad Maakorralduse komisjonile ja nende hulgas ei ole vaidlusi omanduse õiguse üle tähendatud; § 14 on öeldud, et vaidlused, mis § 13 mitte ei ole tähendatud, ei allu Maakorral-

duse komisjonidele. Säärased vaidlused alluvad Ts. Kp. S. § 1 põhjal tsiviilkohtule, kuid nad ei takistu maakorralduse elluviimist, sest ülal tähendatud juhtnööride § 14-mas on ligemalt tähendatud, kuidas vaidluse all oleva maa-alaga maakorralduse teostamisel tuleb talitada.

(R. Adm. t. 519 — 1923.)

Kas omavalitsuse asutustele määratava maa-ala piirid peavad kinnitatud saama omavalitsuse asutuste poolt ettepannud kujul?

Vastus eitav.

Vabariigi Valitsuse poolt 14. IV. 1922 a. vastu võetud linnade ja alevite maaga varus-

tamise määruse § 1 järele määrab planeerimise peakomisjon linnadele ja alevitele antava maa-ala piirid nimetatud omavalitsuse asutuste ettepanekute põhjal. Üalnimetatud määruste § 1 mõtte järele on omavalitsuse asutustel õigus neile määratavate maa-ala piiride kohta ettepanekuid teha, kuid sellest määrusest ega Maaseaduse § 19 ei saa järeldada, et piirid peavad kinnitatama omavalitsuse poolt ettepannud kujul, vaid maaala määramise õigus on planeerimise peakomisjonil, kes tarviliku maa-ala määramise juures peab linnade, alevite ja nende elanikude vajadust maa järele ja maa kasutamise võimalust silmas pidama.

(R. Adm. t. nr. 95 — 1923.)

Vastutav toimetaja: **F. Karlson.**

Väljaandja: **Tartu Õigusteadlaste Selts.**

Toimetuse ja talituse aadress:
Tartu, Aia tän. nr. 39.

Tellimise hind: **400** mk. aast. (8 nummert).
Üksik nummer **50** mk.

Teadaanne.

Tartu Ülikooli õigusteaduskond teatab sellega, et **Administratiiv-õiguse** õppetool on vaba.

Isikuid, kes nimetatud kohale soovivad kandideerida, palutakse kuni 20. maini s. a. sooviavaldused ühes curriculum vitae, teaduslikkude tööde ja võimaluse korral ka nende retsensioonide juurdepanemisel õigusteaduskonda sisse anda.

Õppekeel on eesti keel, tarbekorral võib õpetada ka saksa või vene keeles. Loengute tundide arv nädalas on vähemalt 6 tundi.

Lähemaid teateid saab õigusteaduskonna dekaanadist.

Dekaani k. t. *N. Maim.*